

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID INSTITUTIONEN BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2008:10
ISSN 1654-0247

Okyssta jungfrur i beigebruna kläder
Diskursanalys av bibliotekariebilder i svensk och amerikansk skönlitteratur

LINDA H AXELSSON

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© **Författaren**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel	Okyssta jungfrur i beigebruna kläder. Diskursanalys av bibliotekariebilder i svensk och amerikansk skönlitteratur.
Engelsk titel	Unkissed Virgins in Beige Brown Clothing. A Discourse Analysis of Librarian Images in Swedish and American Fiction.
Författare	Linda H Axelsson
Färdigställt	Februari 2008
Handledare	Christian Swalander, kollegium 1
Abstract	<p>The aim of this Master's thesis is to examine librarian images and stereotypes in Swedish and American fiction, and to discover if there are any differences between these. The images and stereotypes are also compared to those revealed in previous research.</p> <p>The study is based on ten novels. Five of these are written by Swedish authors and portrays Swedish librarians. The other five are written by American authors and portrays American librarians. The books were published between 1995 and 2007.</p> <p>Discourse analysis is used as theory and method. Quotes that describe librarians are used to illustrate images and reveal stereotypes. The analysis generates seven discourses, in which the quotes are embedded.</p> <p>The image that appears from the material is mainly negative. It doesn't seem to have changed much and predominantly agrees with the image revealed in earlier research. It is possible to detect differences in the ways librarians are described in the Swedish literature and the American, but the stereotype is basically the same.</p> <p>The librarians in the material are primarily described as insignificant females with a drab way of dressing. The librarians lack the ability to attract the opposite sex and have little, if any, sexual experience. In lack of social life, they take refuge in reading. Some of the characters consider their job as their calling.</p> <p>A theme that only occurs in the American fiction is the transformation of drab and sexually inexperienced librarians into stylish and sexually active women with power to attract men.</p>
Nyckelord	bibliotekarier, skönlitteratur, bilder, stereotyper, diskursanalys, litteratursociologi

Innehåll

1 Inledning	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Problemformulering och syfte.....	5
1.3 Frågeställningar	6
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Disposition	7
2 Tidigare forskning	8
2.1 Internationella undersökningar.....	8
2.2 Amerikanska undersökningar.....	10
2.3 Svenska undersökningar.....	12
2.4 Diskussion kring tidigare forskning	14
3 Teori och metod	16
3.1 Diskursanalys	16
3.2 Begreppsapparat	17
3.3 Tillvägagångssätt.....	19
3.3.1 Genomförande.....	19
3.3.2 Material och urval	22
3.3.3 Metodologiska problem.....	23
4 Analys och resultat	25
4.1 Beteckningar för bibliotekarier	25
4.2 Diskurser kring bibliotekariekaraktärer i skönlitteratur	26
4.2.1 Diskurs om bibliotekariers yrkesroll.....	27
4.2.2 Diskurs om bibliotekariers relation till böcker.....	29
4.2.3 Diskurs om bibliotekarier som oansenliga	31
4.2.4 Diskurs om bibliotekariers klädsel.....	34
4.2.5 Diskurs om bibliotekariers hår och frisyren.....	36
4.2.6 Diskurs om bibliotekarier, det motsatta könet och sex	37
4.2.7 Diskurs om bibliotekariers slumrande personlighet	40
4.3 Kapitelsammanfattning	42
5 Diskussion	44
6 Sammanfattning	49
7 Källförteckning	51
7.1 Primärkällor.....	51
7.2 Sekundärkällor	51

1 Inledning

Första gången jag började fundera på hur folk ser på bibliotekarier var för fyra år sedan, bara några veckor innan jag började studera vid Bibliotekshögskolan i Borås. Min man och jag var tillsammans med ett par vänner på väg från en restaurang på Söder i Stockholm till Norr Mälarstrand där vi hade parkerat bilen. När vi hade kommit halvvägs längs Stora Nygatan i Gamla stan, stannar plötsligt en av våra vänner och pekar mot en affär. ”Titta, borde inte du handla där, du som ska bli bibliotekarie?” frågade hon. Butiken min kompis syftade på var Gudrun Sjöden, en klädkedja som jag förknippar med tantkläder.

Jag måste erkänna att jag blev lite stött. Faktiskt känner jag fortfarande ett förargligt litet styng när jag tänker tillbaka på den där kvällen då vi passerade skyltfönstret där modelldockorna var iklädda senaps gula tunikor och lilarandiga strumpbyxor av det tjockare slaget. Det låg något hemvävt över alltihop som inte alls var jag och som jag definitivt inte ville bli förknippad med.

Senare, när jag satt i bilen på väg hem, började jag fundera över min väns reaktion på kläderna i skyltfönstret. Snöpligt nog insåg jag att jag själv, åtminstone delvis, delade hennes syn på bibliotekarier, i alla fall bilden av hur sådana klär sig.

Frågan är varifrån de stereotypa bilderna av bibliotekarier kommer? Och varför de så många gånger är negativa?

Säkert påverkar vi varandra när det gäller den här typen av bilder, säkert påverkas vi också av vad vi ser i reklamkampanjer, i tv-program och i filmer, av vad vi läser i tidningar och böcker och av det vi hör på radio.

Att fokusera på alla dessa kanaler skulle kräva långt mera tid än vad som medges för en magisteruppsats. Jag har därför valt att fokusera på en av dessa, nämligen böcker och då skönlitteratur.

I den här uppsatsen kommer jag att undersöka bilden av folkbibliotekarien i amerikansk och svensk skönlitteratur. Jag tycker att det är angeläget att göra en sådan undersökning, inte minst därför att det, mig veterligen, inte har gjorts någon sådan tidigare. Det finns flera uppsatser som behandlar bibliotekariebilder, men ingen av dessa gör en jämförelse mellan den skönlitterära bilden i två olika länder. Jag är nyfiken på om det finns skillnader eller om bilden är likartad i de båda länderna. Ännu mer intressant skulle det ha varit att kunna göra en jämförelse mellan två länder som kultur- och utvecklingsmässigt skiljer sig mera åt än Sverige och USA. USA har dock flera fördelar jämfört med andra länder. Att litteraturen är skriven på engelska, eller till och med översatt till svenska, gör att jag behärskar språket i mitt undersökningsmaterial. En annan aspekt som är betydelsefull är det stora utbud av skönlitteratur som finns av amerikanska författare och därmed även möjligheten att hitta litteratur där bibliotekarier skildras.

1.1 Bakgrund

En stereotyp är en förenklad bild av de egenskaper som utmärker en viss grupp. Det kan till exempel röra sig om ras, religion, kön eller yrke. Människan verkar alltid ha haft ett behov av att kategorisera och stoppa in företeelser i fack, precis som bibliotekarier gör med

bokbeståndet på ett bibliotek. Stereotypen kan sägas höra till det här beteendet, eftersom den gör det lättare för oss människor att hantera intryck från omvärlden. Men även om stereotypen till viss del kan bygga på sanning, påverkar den gärna bilden av individer ur en viss grupp, utan att de som tar till sig bilden funderar över om den är riktig eller ej. Det som framför allt är problematiskt med stereotyper är att de är svåra att tvätta bort och att de ofta ligger till grund för fördomar.¹

Inför arbetet med den här uppsatsen funderade jag över när den stereotypa bibliotekariebilden egentligen uppstod. Det var nog ingenting som hände över en natt - snarare någonting som sakta men säkert växte fram i folks medvetande.

Med tanke på att biblioteken före 1800-talets mitt huvudsakligen var religiösa eller vetenskapliga och endast hade manliga bibliotekarier, kan bilden inte vara speciellt gammal. Kanske var det så att den stereotypa bibliotekariebilden började gro samtidigt som utvecklingen av det moderna folkbiblioteket tog sin början i USA. Ett av de första var Boston Public Library som grundades 1854.²

Boston Public Library tillkom under en orolig period. Boston höll snabbt på att industrialiseras, samtidigt som befolkningstillväxten var hög.³ Detta drog med sig problem som fattigdom, brist på utbildning, kriminalitet och alkoholism. Och det var just för att motverka detta som Boston Public Library uppfördes. Tillsammans med kyrkan och skolväsendet, skulle biblioteket hjälpa till att upprätthålla ordningen i staden, det vill säga fungera som ett medel för social kontroll och hålla ”de farliga klasserna tillbaka”.⁴ Folkbiblioteket, och därmed bibliotekarierna som arbetade innanför dess väggar, fick alltså anta rollen som en sorts moralens väktare – något som känns igen i den stereotypa bibliotekariebilden.

Frågan är hur händelserna i USA kan ha påverkat bibliotekariebilden här i Sverige och om det över huvud taget har funnits möjlighet för utvecklingen av en alternativ bibliotekariestereotyp. Kanske är det så att bibliotekariestereotypen importerades hit till Norden på samma sätt som de moderna folkbiblioteksidéerna, som på allvar började diskuteras i Sverige under 1800-talets sista decennium.⁵ Flera nordiska bibliotekarier och biblioteksintresserade besökte USA i syfte att studera public libraries och ta med sig idéerna tillbaka hem.⁶ Kanske fick de med sig mera än så.

Men spelar den stereotypa bilden egentligen någon roll för bibliotekariekåren? Och är det viktigt att forska om bibliotekariestereotyper?

Jag anser det.

En mer positiv bild av bibliotekarier som professionella och kompetenta yrkesmänniskor skulle kunna ge bibliotekariekåren bättre möjligheter att marknadsföra sig, inte minst gentemot politiker och allmänhet, och på sikt kunna bidra till högre status och ett bättre löneläge. För fortfarande är det så att det främst är kvinnliga bibliotekarier som jobbar på

¹ Ne.se 2007.

² Torstensson 1996, s. 18.

³ Torstensson 1996, s. 32.

⁴ Torstensson 1996, s. 32.

⁵ Torstensson 1996, s. 10.

⁶ Järv 1991, s. 58.

folkbibliotek. Lönen är låg i förhållande till utbildning och kompetens. Det är definitivt inget statusyrke.

Jag tror att högre status hos bibliotekarietår är en förutsättning för ett högre löneläge, men om statusen ska höjas, måste bilden av bibliotekarien förändras och bli mer positiv. Skulle bibliotekarier börja betraktas som professionella och kompetenta yrkesmänniskor, skulle nya grupper av människor kunna lockas att söka sig till yrket. Ett av de problem som finns dag, och där bibliotekariestereotypen spelar roll, är vilka som söker till biblioteksutbildningarna. Camilla Thorn Wollnert tar upp det i rapporten *Att arbeta med kultur- och fritid: en studie av professioner i förändring* från 2003. En av intervjupersonerna frågar varför det finns så många försiktiga studenter på biblioteksutbildningarna och varför studenterna har bilden av biblioteksverksamhet som ett lugnt och tryggt område där de kan dra sig tillbaka. Enligt rapporten menar flera bibliotekschefer att många studenter har en bild av yrket som inte alls överensstämmer med verkligheten med mycket pressade arbetssituationer med ”hög besöksantal, tuffa sökningar, pedagogisk vägledning och krav på utvecklingsarbete”.⁷ Förhoppningsvis kan forskning och undersökningar inom det här området skapa en större medvetenhet om bibliotekariestereotyper, om faran med dessa och om vikten av att göra något åt problemet.

Den här uppsatsen sorterar under litteratursociologi, som på Bibliotekshögskolan i Borås är ett ämne inom området biblioteks- och informationsvetenskap. Ämnet är uppdelat i tre olika områden: samhället i litteraturen, litteraturen i samhället och litteratursamhället. Den skönlitterära bibliotekariebilden som jag fokuserar på i undersökningen tillhör det första området, det vill säga samhället i litteraturen. I det här fallet är det bibliotekarierna som får representera samhället, eller snarare ett utsnitt av detta.⁸ Att studera ett fenomen som står som representant för hela samhället skulle varken vara greppbart eller möjligt utrymmesmässigt sett.

I princip alla som har frågat mig om min utbildning sedan jag började på Bibliotekshögskolan i Borås för snart fyra år sedan, har varit övertygade om att vi som läser biblioteks- och informationsvetenskap i huvudsak utbildas inom litteratur, och då i synnerhet skönlitteratur. Risker finns att de som söker sig till utbildningen också bär på den här felaktiga bilden, och att de vill bli bibliotekarier därför att de tror att yrket till stor del handlar om skönlitteratur och därför att de identifierar sig med den stereotypa bibliotekariebilden. Av dessa anledningar är det angeläget med undersökningar som fokuserar på bibliotekarier, inte minst med tanke på att Bibliotekshögskolan i Borås hösten 2007 har startat ett nytt, treårigt bibliotekarieprogram. Att lyfta frågeställningar om bibliotekariebilder är ett sätt att öka medvetenheten, bland annat hos blivande bibliotekarier, och därmed en möjlighet att på sikt förändra och förbättra bilden.

1.2 Problemformulering och syfte

Tidigare undersökningar visar att det både finns positiva och negativa bibliotekariebilder.

Frågan är vad som kan göras åt de negativa? Ska man förtiga dem och hoppas på att de försvinner av sig själva?

⁷ Thorn Wollnert 2003, s. 25.

⁸ Svedjedal 1997, s. 72.

En del skulle svara ja på den frågan. När jag har läst in mig på ämnet har jag stött på åsikten att den stereotypa bibliotekariebilden är någonting som det varken bör forskas eller skrivas om. Anhängarna av den uppfattningen menar att det bara leder till att den stereotypa bilden får mer uppmärksamhet och större spridning och därmed biter sig fast hårdare i människors medvetanden.

Personligen tror jag inte att det är lösningen. För även om man låter bli att forska inom området och skriva om problemet, kommer den stereotypa bibliotekariebilden sannolikt att även i fortsättningen visas upp i, och förstärkas genom, olika typer av media.

Jag tror i stället att det är viktigare att medvetandegöra problemet genom att belysa det, eftersom det är först när man blir medveten om att ett problem föreligger, som man kan göra någonting åt det.

Syftet med den här undersökningen är alltså att ta reda på vilka bibliotekariebilder som framträder i svensk och amerikansk skönlitteratur och vilka skillnader som finns mellan dessa. Jag kommer att göra det genom att använda mig av diskursanalys. I kapitlet tidigare forskning presenterar jag bland annat vilka bibliotekariebilder som enligt olika undersökningar finns i samhället. Jag ska försöka redogöra för hur bibliotekariebilderna som framträder i mitt material stämmer överens med dem som framkommer i tidigare forskning.

1.3 Frågeställningar

- Vilka bibliotekariebilder framträder i den undersökta litteraturen?
- Vilka skillnader märks mellan bibliotekariebilderna i den svenska och den amerikanska skönlitteraturen?
- Hur stämmer dessa bilder in på de bibliotekariebilder som framkommit i tidigare forskning?

För att kunna besvara de här frågorna ska jag närläsa den skönlitteratur som ligger till grund för undersökningen. Därefter ska jag med hjälp av diskursanalys urskilja de bilder som finns inskrivna i texterna. Bilderna i den svenska litteraturen ska jämföras med de som finns i den amerikanska. Utöver det kommer bilderna också att ställas mot den bild som jag får fram genom att granska den tidigare forskning som gjorts inom området.

1.4 Avgränsningar

Jag har valt att basera undersökningen på fem svenska, respektive amerikanska skönlitterära verk. De svenska är skrivna av svenska författare och skildrar svenska folkbibliotekarier. På samma sätt är de amerikanska böckerna skrivna av amerikanska författare och skildrar amerikanska folkbibliotekarier.

Som jag skriver i inledningen, skulle det ha varit intressant att göra en jämförelse mellan två kulturer som skiljer sig mera åt än två västerländska som den svenska och den amerikanska. Av praktiska skäl har jag ändå valt USA att jämföra med på grund av tillgången till litteratur och den språkliga förståelsen.

Det skulle också ha varit intressant att göra en studie som omfattar fler skönlitterära verk än tio, men med tanke på den tidsåtgång som krävs vid närläsning av litteratur är det inte möjligt med fler böcker inom den begränsade tidsram som medges för en magisteruppsats.

Jag har valt att fokusera på folkbibliotekarier eftersom jag vill ha ett så jämförbart material som möjligt. När jag läst undersökningar om bibliotekariebilder och status, har jag förstått att den ser lite olika ut beroende på vilken typ av bibliotekarie som undersöks. Till exempel tenderar forskningsbibliotekarier att ha högre status än folkbibliotekarier, vilket skulle kunna inverka på hur de framställs i bland annat skönlitteratur. Dessutom är det lättare att hitta skönlitteratur om folkbibliotekarier, än om andra typer av bibliotekarier. Jag tror också att folkbibliotekarier är det folk i allmänhet tänker på när de hör ordet bibliotekarie. Det är den bibliotekarietyper de allra flesta kommer i kontakt med, om inte annat så i grundskolan.

För att få en så färsk bild av bibliotekarier som möjligt, har jag valt att undersöka litteratur utgiven från 1995 till och med 2007. Jag har också valt att använda mig av skönlitteratur som utspelar sig i nutid. Ursprungligen hade jag hoppats på att enbart ha med litteratur utgiven under 2000-talet, men det visade sig inte vara möjligt att hitta fem svenska och fem amerikanska böcker som både handlar om folkbibliotekarier och som utspelar sig i nutid.

Som jag redan har poängterat tycker jag att den här uppsatsen är angelägen att skriva. Det är viktigt att belysa problemet med den stereotypa bibliotekariebilden, inte minst för att öka medvetandet om den och därigenom i viss mån kunna bidra till att den på sikt förhoppningsvis kan tvättas bort. Men jag vill också understryka att det här är en mindre undersökning och att svaren jag kommer fram till inte är att betrakta som generella för bilden i all skönlitteratur. För att få mer generella svar krävs ett betydligt större undersökningsmaterial.

1.5 Disposition

Det här inledande kapitlet innehåller bakgrund, problemformulering, syfte, frågeställningar och avgränsningar. Härfter följer kapitel två där jag redogör för den tidigare forskning som har gjorts och den litteratur som har skrivits inom området. Den genomgången är bland annat viktig för att jag ska kunna jämföra mina resultat med de bibliotekariebilder som framkommer i den tidigare forskningen.

I det tredje kapitlet går jag igenom den teori och metod som analysen grundar sig på, det vill säga diskursanalys. Här redogör jag också för hur jag går tillväga i undersökningen och vilka metodologiska problem som finns.

Själva analysen finns i det fjärde kapitlet. Här utgår jag från citat som på olika sätt beskriver bibliotekariekaraktärerna i den lästa skönlitteraturen och bakar in dessa i de sju diskurser som analysen mynnar ut i.

Det femte kapitlet använder jag till att diskutera det jag har kommit fram till i kapitel fyra. Här svarar jag också på de frågor jag ställde i mitt inledande kapitel och redogör för mina slutsatser kring materialet.

Kapitel sex består av en sammanfattning som knyter ihop uppsatsen. Därefter följer en förteckning över den fack- och skönlitteratur jag har använt.

2 Tidigare forskning

Forskning om bibliotekarier och bilden av dessa bedrivs främst i USA. Men även i Sverige görs undersökningar av det här slaget. Få av dessa sker dock över magisternivå – i alla fall när det gäller den skönlitterära bilden. Undersökningarna rör sig om allt från den generella bibliotekariebilden i samhället, till bilden i film, tv-serier, skönlitteratur och tidningar. Till och med bibliotekariebilden i dödsfallsnotiser och minnesord har undersökts.⁹

I det här kapitlet fokuserar jag främst på undersökningar som rör den generella bibliotekariebilden och bilden av bibliotekarier i skönlitteratur, eftersom det är dessa två områden och i synnerhet det sistnämnda, som den här uppsatsen är inriktad på. Intressant nog verkar det som om de som har gjort de amerikanska undersökningarna har kommit fram till en mer positiv bibliotekariebild.

Innan jag går in på den forskning som gjorts i USA och Sverige har jag ett stycke som jag har valt att kalla *Internationella undersökningar* (2.1). Där redogör jag för en internationell studie om bibliotekariebilden som gjordes på 1990-talet på uppdrag av IFLA.¹⁰ Här presenteras också en av den nederländske forskaren R.A.C Bruijns rapporter som status och image och som bygger på en undersökning gjord i 12 länder.

Det finns även internationella inslag bland de undersökningar som gjorts i USA och Sverige. Jag har valt att lägga dessa under rubrikerna *Amerikanska undersökningar* (2.2) och *Svenska undersökningar* (2.3), eftersom det är amerikaner respektive svenskar som står bakom dessa studier.

2.1 Internationella undersökningar

1995 publicerades *The Image of the Library and Information Profession – How We See Ourselves: An Investigation* av Hans Prins och Wilco de Gier. Det är en undersökning som gjordes i 90 länder på uppdrag av IFLA och som fokuserar på bibliotekariernas egen bild av sin yrkeskår. Yrkesverksamma inom andra närbesläktade områden finns också bland respondenterna. Författarnas utgångspunkt är att bibliotekariebilden är negativ, vilket de menar är ett problem i många länder. Syftet med rapporten är att hitta anledningarna till detta för att kunna göra något åt problemet.

Enligt rapporten hänger bibliotekariebilden ihop med yrkets status. Statusen, som anses vara låg, beror enligt de tillfrågade bland annat på bibliotekarieutbildningarnas bristande kvalitet och på att de som söker sig till utbildningarna många gånger är individer som har misslyckats med att komma in på andra utbildningar och som därför ser bibliotekarieutbildningen som en sista utväg att skaffa sig en akademisk examen. Andra faktorer som spelar in är det låga löneläget för bibliotekarier, samt allmänhetens dåliga insikt om vad det innebär att arbeta som bibliotekarie. Bibliotekarierna som har svarat på enkäterna och som har låtit sig intervjuas för undersökningen, menar att de kvalificerade bibliotekariesysslorna sker där de är osynliga för användarna och att många användare tror att alla som jobbar på biblioteket är bibliotekarier – med andra ord ser de assistenternas sysslor och tror att dessa är bibliotekariernas arbetsuppgifter. Det faktum att bibliotekariekåren främst består av kvinnor är ytterligare en

⁹ Dilevko & Gottlieb 2004.

¹⁰ IFLA står för International Federation of Library Associations and Institutions.

anledning som drar ner statusen och därmed bidrar till att skapa en negativ bild. Någon beskrivning av hur den negativa bilden ser ut saknas i rapporten.¹¹

R.A.C Bruijns är en nederländsk forskare som på 1960-talet doktorerade i sociologi och som har varit verksam vid Institutionen för information och kommunikation vid Algemene Hogeschool Amsterdam. Han har skrivit flera artiklar, rapporter och böcker med fokus på bibliotekarier; bland annat *Status and Image of the Librarian* från 1992.

Enligt Bruijns är ”image”, eller ordet bild som jag fortsättningsvis kommer att använda, vanligtvis allmänhetens stereotypa uppfattning av något. Han menar att uppfattningar av det här slaget formas utifrån generaliseringar som inte behöver stämma överens med verkligheten. Ändå talar de om vad man kan förvänta sig av olika typer av människor i olika sociala och yrkesmässiga sammanhang. Bruijns poängterar att det i samhället finns en allmän tendens att dela in människor i kategorier. Det är ingenting som är nytt för oss som lever i dag, utan något som mänskligheten har ägnat sig åt sedan första början.¹²

Vidare menar Bruijns att det är den här typen av beteende som gör att vi omedelbart får en bild av hur en person är när vi får veta vilket yrke han eller hon har. Yrkestillhörigheten ger oss en föreställning om vilka arbetsuppgifter personen har, hur den är som person och vilken typ av liv den lever. Enligt Bruijns hjälper bland annat media till att sprida och förstärka stereotypa bilder.¹³

Bruijns undersökning gjordes i sammanlagt 12 länder (Nederländerna, Belgien, Frankrike, Tyskland, Danmark, Norge, Finland, England, Skottland, Ungern, Filipinerna och Sydafrika). Syftet var bland annat att undersöka hur allmänhetens bild av bibliotekarier ser ut. Det han kom fram till var att bibliotekarier anses vara ordningsamma, lugna, serviceinriktade, omtänksamma och passiva när de utför sina arbetsuppgifter. Vidare karaktäriseras de som vänliga personer med stort tålamod. De betraktas som konservativa och introverta, samtidigt som de anses ha dålig självkänsla och ofta även mindervärdighetskomplex. Bibliotekarier är inte heller speciellt intresserade av sport.¹⁴

I rapporten påpekar Bruijns att det finns en fara med dessa stereotypa bilder och att de skulle kunna få negativa konsekvenser både för biblioteksverksamheten och bibliotekarietjänsten. Oavsett om bilderna stämmer överens med verkligheten eller inte, anser han att de får en psykologisk effekt på dem som är verksamma inom yrket och att de även påverkar vilka som söker sig till bibliotekarietjänsterna.¹⁵

Det han menar är att individer som anser sig passa in i en viss bild, gärna söker sig till yrken som den bilden stämmer överens med. Drar man detta till sin spets, skulle en negativ, men icke sann bibliotekariebild, kunna bli en självuppfyllande profetia, som leder till att den negativa stereotypa bilden på sikt överensstämmer med verkligheten. Bruijns poängterar att ju felaktigare den stereotypa bilden är, desto större är risken att ”fel” sorts människor hamnar i yrket.¹⁶

¹¹ Prins & de Gier 1995, s. 21f.

¹² Bruijns 1992, s. 2.

¹³ Bruijns 1992, s. 2.

¹⁴ Bruijns 1992, s. 5.

¹⁵ Bruijns 1992, s. 2.

¹⁶ Bruijns 1992, s. 3.

2.2 Amerikanska undersökningar

Bruijns uppfattning delas av Pauline Wilson, en amerikansk docent i biblioteks- och informationsvetenskap som 1982 skrev boken *Stereotypes and Status. Librarians in the United States* vid University of Tennessee. Hon hävdar att det finns en ond cirkel där en stereotyp bibliotekariebild som ursprungligen är felaktig blir mer och mer sann i takt med att den sprids och rotar sig hos allmänheten, eftersom människor som anser sig passa in i bilden söker sig till yrket.¹⁷

Wilson skriver också om hur svårt det är att förändra en stereotyp bild när den väl har cementerats hos folk och att yrkesmässiga stereotyper är lika svåra att förändra som stereotyper som hör samman med ras och etnicitet.¹⁸ Hon går till och med så långt som till att påstå att det finns likheter mellan bibliotekariekåren och minoritetsgrupper. Precis som människor i minoritetsgrupper accepterar bibliotekarier den stereotypa bilden som sann, vilket får vissa bibliotekarier att inte vilja associeras med sin yrkesidentitet och yrkesgrupp. Wilson menar också att bibliotekarier känner sig annorlunda behandlade än andra yrkesgrupper, att de utsätts för en sorts kollektiv diskriminering, och att de därför upplever den stereotypa bilden av sin grupp som en börda.¹⁹ Wilsons bok är visserligen inte helt färsk, med tanke på att den gavs ut på 1980-talet, men jag tycker ändå att resonemanget är intressant och värt att nämna i det här sammanhanget. Syftet med hennes undersökning är att hitta vägar för att på sikt tvätta bort de negativa bilderna. Wilson påpekar dock att hon inte tror att stereotypen går att radera helt och hållet, men att de negativa konsekvenserna i alla fall kan reduceras.²⁰

Deborah J. Grimes, föreståndare för Library Service vid Shelton State Community College i Tuscaloosa, Alabama och filosofie doktor i biblioteksadministration, har gjort en sammanställning av studier som handlar om bibliotekariebilder. I *Marian the Librarian – The Truth Behind the Image*²¹ från 1994, börjar hon på 1930-talet då det i USA för första gången gjordes en studie om bibliotekariebilden. Enligt Grimes har bibliotekariebilden förändrats under de decennier som forskningen har pågått. Det finns dock en kärna i bilden som verkar vara ganska så fast. Enligt den är bibliotekarien intelligent, inåtvänd och självständig, samtidigt som hon eller han odlar kulturella intressen. Enligt studier som gjorts på senare år uppfattas bibliotekarier i dag som mer samhällsengagerade än tidigare, likaså betraktas deras jobb som mer fokuserat på människor. Andra egenskaper som enligt Grimes tillskrivs bibliotekarierna i de senare undersökningarna är uppfinningsrikedom, beslutsamhet, självaktning och ledarförmåga. Samtidigt som studierna framställer bibliotekarier som personer som inte tycker om förändring, finns det enligt Grimes tecken som tyder på att bibliotekarier är duktiga på att ta till sig informationsteknik. Grimes menar också att senare studier visar på en mer nyanserad bibliotekariebild.

I *In the Eye of the Beholder: How Librarians Have Been Viewed Over Time*²² från 2002 redogör Gary Mason Church, biträdande professor för biblioteksväsendet vid Texas A&M University för hur synen på bibliotekarier har skiftat genom åren. Han menar att många av de bibliotekariebilder som florerat hos allmänheten och även bland bibliotekarierna själva, har bottnat i andrahandsinformation och abstrakta idéer om vad en bibliotekarie är. Han kommer

¹⁷ Wilson 1982, s. 136.

¹⁸ Wilson 1982, s. 137.

¹⁹ Wilson 1982, s. 30f.

²⁰ Wilson 1982, förordet.

²¹ Grimes 1994, s. 3-9.

²² Church 2002, s. 5-23.

fram till att stereotypen har förändrats med tidens gång och att den också ser olika ut beroende på vem "betraktaren" är. Enligt Church framställs bibliotekarier i äldre litteratur som vänliga, hänsynsfulla, tålmodiga, kunskapsförstående, blyga och utseendemässigt sett oansenliga medelålders kvinnor som inte är speciellt intresserade av nattklubbsbesök. I fråga om bibliotekariernas bild av sig själva, menar Church att bibliotekarier många gånger är mer kritiska till sig själva och till sina kollegor, än vad som är fallet inom andra yrkesgrupper. Church poängterar att bilden av bibliotekarien har förbättrats i och med informationsteknologins intåg i biblioteksvärlden.

I *The Image of the Librarian in Murder Mysteries in the Twentieth Century*²³ från 1994 tittar Virginia Vesper vid Middle Tennessee State University på bibliotekariebilden i 27 deckar- och kriminalromaner och frågar sig om bilden i dessa är den stereotypa som läsaren förväntar sig, eller om de skildrar bibliotekarier på ett mer nyanserat och kanske mera riktigt sätt. Hennes material består av litteratur utgiven under hela 1900-talet. Enligt Vesper har bibliotekariebilden förändrats under århundradet. Bibliotekarien skildras inte längre i lika stor utsträckning som en sträng äldre ungmö, utan har utvecklats till en informationsexpert som har fått så mycket distans till sitt yrke att den kan känna sig road av den tidigare bilden. Böckerna i deckar- och kriminalgenren som skrevs under 1980- och 1990-talen, visar enligt Vesper en bild som är mångfacetterad och som tillskriver bibliotekarierna unika drag.

*The Librarian's Stereotyped Image in Romance Novels, 1980 – 1995: Has the Image Changed?*²⁴ heter en magisteruppsats som Margaret A. Elliott vid Kent State University publicerade 1996. I den har hon undersökt hur bibliotekarier porträtteras i 28 kärleksromaner. Hon har också jämfört sina resultat med resultaten från en annan magisteruppsats skriven vid samma universitet: *The Librarian's Stereotyped Image in Mystery Novels, 1980-1990: Has the Image Changed?* av Linda A. Barnhart. Elliott kommer fram till att den traditionella negativa stereotypen har börjat suddas ut i den genre hon undersöker. Hon menar att den har ersatts av en bild där bibliotekarien är modern, attraktiv, hjälpsam och kompetent – välutbildad utan att för den skull vara förläst. Bibliotekarierna beskrivs inte längre som äldre ungmöer. Deras yrke framställs som intressant och ansvarsfullt. Bibliotekarierna lever inte för sitt jobb, utan har ett liv och intressen utanför bibliotekets väggar. Allt detta till trots, finns den traditionella negativa stereotypen kvar i böckerna, menar Elliott. Även om de fiktiva bibliotekarierna beskrivs som ovan, tänker de i flera fall på sig själva som om de passade in i den traditionella bibliotekarierstereotypen. Detta förstärks ofta genom kommentarer från böckernas hjältar. När Elliott jämför sina egna resultat med Barnharts, kommer hon fram till att bibliotekarierna i kärleksromanerna beskrivs med större finess än de i deckare och kriminalromaner. Största skillnaden hittade hon när det gäller kön och ras. I kärleksromanerna var i princip samtliga bibliotekarier kvinnor och alla var "vita", medan nästan hälften var manliga i den andra genren. Även här var de flesta vita, men det fanns också färgade bibliotekarier i dessa böcker.

1998 skrev Marcia J. Myers, doktor i biblioteks- och informationsvetenskap, tillika bibliotekschef vid Eastern Kentucky University rapporten *Images of Librarians in Science Fiction and Fantasy: Including an Annotated List*.²⁵ Hon har undersökt böcker skrivna av 27 författare och ett antal videofilmer. Litteraturen hon har undersökt är engelskspråkig, men författarna kommer från olika länder. Enligt hennes resultat finns det både positiva och negativa bibliotekariebilder i science fiction och fantasy. Hon poängterar att bilden i hennes

²³ Vesper 1994.

²⁴ Elliott 1996.

²⁵ Myers 1998.

undersökningsmaterial är övervägande positiv, även om det är ganska jämnt mellan de positiva och de negativa bilderna. Tyvärr ger hon inte några exempel på bibliotekariebilder i rapporten.

I *Librarians in Children's Literature, 1909 – 2000*²⁶ från 2002 beskriver, analyserar och jämför Elaine Yontz, biträdande professor vid Valdosta State University i delstaten Georgia, bibliotekarieporträtt i 35 amerikanska barnböcker. Enligt Yontz framställs bibliotekarierna som omtänksamma, vänliga och energiska yrkesmäniskor. Vidare skildras samspelet mellan dessa och biblioteksanvändarna på ett positivt sätt. I fråga om kön och ras är huvuddelen av bibliotekarierna vita kvinnor, i synnerhet i böckerna utgivna före 1970-talet. Yontz kommer också fram till att beskrivningarna av bibliotekariernas arbetsuppgifter är likartade under det tidspann böckerna utgivits inom, men att verktygen för att utföra dessa uppgifter har utvecklats i takt med informationsteknologins framväxt.

Även Barbara Kitchen vid Kent State University School of Library and Information Science har skrivit en uppsats om bibliotekarier i barnlitteratur. I *Librarians's Image in Children's Fiction*²⁷ från 2000 undersöker hon barnböcker utgivna mellan 1938 och 1999. Precis som Yontz kommer hon fram till att bibliotekarier i dessa böcker i huvudsak framställs som vita kvinnor. De är dessutom i de flesta fall hjälpsamma och artiga. Hon poängterar att flertalet av bibliotekarierna i böckerna mellan 1938 och 1989 är singlar, medan det finns lika många singlar som gifta bibliotekarier i böckerna utgivna under 1990-talet. Angående den stereotypa bilden är antalet äldre bibliotekarier med grå knut i nacken och glasögon inte lika vanligt förekommande i böckerna som Kitchen hade förväntat sig. I stället handlar det om unga eller medelålders kvinnor som är rätt så attraktiva utseendemässigt sett, med moderiktiga kläder och frisyrier. De har inte glasögon i någon större utsträckning. De manliga bibliotekarierna i de undersökta böckerna har inte fått feminina drag. Bibliotekarierna beskrevs vidare som ganska vanliga, utan excentriska drag och utmålades inte som individer med extrema moraliska värderingar. Deras uppgifter beskrevs inte som tråkiga, utan som utmanande och det förekom få hyssjande bibliotekarier. I böckerna utgivna mellan 1938 och 1989 är bibliotekariebilderna mer stereotypt beskrivna än de i böckerna utgivna under 1990-talet. Vidare finns det fler manliga bibliotekarier i böckerna från den senare perioden. I dessa böcker tenderar bibliotekarierna också att vara mindre hjälpsamma än i böckerna utgivna före 1989. Enligt Kitchen är det extra viktigt att studera bilder och stereotyper i just barnlitteratur, eftersom barn är extra mottagliga för påverkan.

2.3 Svenska undersökningar

År 2000 skrev Anette Widenberg vid Uppsala universitet c-uppsatsen *Snipig tant eller lärdomsgigant?*²⁸ En genusteoretisk studie av kvinnliga och manliga bibliotekarier i skönlitteraturens värld". I den har hon undersökt föreställningar om bibliotekarier i romaner och tecknade serier genom att leta efter framträdande teman och karaktärsdrag. Hon har också undersökt hur bilderna har färgats av att jobbet som bibliotekarie är ett kvinnoyrke och vilka likheter och skillnader som finns mellan hur manliga och kvinnliga bibliotekarier skildras. Hon menar utifrån sina resultat att bibliotekarier många gånger framställs som tråkiga, färglösa, tystlåtna och ordningsamma personer. Den stereotyp som dominerar för kvinnliga bibliotekarier är enligt Widenbergs undersökning den argsinta bibliotekarien. Andra

²⁶ Yontz 2000, s. 85-93.

²⁷ Kitchen 2000.

²⁸ Widenberg 2000.

stereotyper som är vanliga är bibliotekarien som är gift med sitt jobb, ungmön och den goda bibliotekarien. Den mest framträdande manliga bibliotekariestereotypen hon har hittat är den feminina bibliotekarien. De manliga gestaltas också många gånger som tysta och lugna.

Tre år senare, alltså 2003, gjorde Magdalena Håkansson vid Bibliotekshögskolan i Borås en explorativ undersökning av den svenska bibliotekariebilden. I *Vem är egentligen bibliotekarien? En dammig bokmal eller en informationsexpert? En explorativ undersökning om olika grupper bild av bibliotekarien*²⁹ lät hon sina informanter, som hon valde ut bland bibliotekarier, forskare och personalchefer från näringslivet, rita en bild av en bibliotekarie och förtydliga bilden genom text. Hon undersökte även arkivmaterial från Bibliotekshögskolan i Borås och gjorde kompletterande intervjuer med ett par lärare vid lärosätet. Håkansson lyckades i magisteruppsatsen inte dra några generella slutsatser om hur bibliotekariebilden ser ut, men hittade en del gemensamma drag bland stereotyperna. Hon menar att bibliotekarieyrket betraktas som kvinnligt och att de som är verksamma inom yrket anses gilla läsning. Vidare fann hon att informanternas bilder var övervägande positiva och att bilderna var mer komplexa än vad hon hade förväntat sig.

En annan magisteruppsats som skrevs på Bibliotekshögskolan i Borås 2003 är Carina Silvermyrs *Bilder av bibliotekarier i dagspress*.³⁰ Trots att den inte handlar om bibliotekariebilder i skönlitteratur, har den utgjort intressant läsning för mig, i och med att Silvermyr, liksom jag, gör en diskursanalytisk undersökning. I uppsatsen går hon igenom vilka bibliotekariebilder som förmedlades genom 55 artiklar i Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Göteborgs-Posten, Aftonbladet och Expressen från början av 2002 till och med mars 2003. Hon tittar också på i vilka sammanhang bibliotekarier diskuteras i dessa artiklar och vilka konsekvenserna av de diskurser hon identifierar kan tänkas bli. I det här materialet omnämns bibliotekarier bland annat som musgrå, jätteduktiga, viskande, pedantiska, stillsamma, pryda och tillbakadragna. Deras yrke beskrivs som ett lågavlönat och stressigt kvinnoyrke. Konsekvenserna som Silvermyr tror att dessa bilder och diskurser kan få, är att de kan bidra till att den stereotypa bibliotekariebilden förstärks. En annan konsekvens tror hon kan bli att män undviker att söka sig till yrket.

2004 presenterade Kerstin Rydbeck ett paper med titeln *Från arg tant med knut till farlig sexbomb - om bibliotekariestereotyper i ord och bild*³¹ vid NIKK:s nordiska kvinnorörelsekonferens i Reykjavik. Rydbeck, som är universitetslektor vid Institutionen för ABM vid Uppsala universitet, undersöker hur den stereotypa bibliotekariebilden ser ut och diskuterar hur den kan ha uppstått, samt vilka mekanismer som kan ha bidragit till att den har lyckats fortleva. Hennes tillvägagångssätt har varit att titta på hur bibliotekarier framställs i svensk och utländsk skönlitteratur publicerad mellan 1980 och 2002, samt i skämtteckningar, seriestrippar och annat bildmaterial hämtat från internet. Enligt hennes resultat är den stereotypa bilden oftast negativ och många gånger i det närmaste en nidsbild. Manliga bibliotekarier, som tidigare beskrevs som lärdomsgiganter, framställs i dag oftast som feminina och allmänbildade träkmånsar. De kvinnliga bibliotekarierna beskrivs som färglösa, barska, sura och argsinta. Enligt Rydbeck är de många gånger medelålders eller äldre ogifta kvinnor med glasögon och håret uppsatt i knut, ordningsamma, rejäla och tråkiga. Hos vissa författare menar Rydbeck att bibliotekarierna tillskrivs en dubbelnatur och att de i dessa fall förvandlas till spännande och attraktiva kvinnor med tydlig sexuell utstrålning när de befinner sig utanför sin yrkesroll.

²⁹ Håkansson 2003.

³⁰ Silvermyr 2003.

³¹ Rydbeck 2004.

Året efter, det vill säga 2005, skrev Barbro Lodin uppsatsen ”Är du kvar på ditt gamla dammiga bibliotek?” *Bilden av bibliotekarien i svensk skönlitteratur 1982 – 2002*³² vid Bibliotekshögskolan i Borås. I uppsatsen gör hon ett försök att med utgångspunkt från bibliotekshistoria förklara varför bibliotekariebilden ser ut som den gör och varför statusen inte är högre än den är. Förutom att hon har använt 20 svenska skönlitterära romaner i sin undersökning, har hon intervjuat tre bibliotekarier och ställt de skönlitterära bilderna mot bibliotekariernas egen bild av sig själva och sitt yrke. Det Lodin kommer fram till är att bibliotekarier i skönlitteraturen många gånger framställs som intellektuella individer som känner behov att gömma sig från omvärlden, som skyggar för det fysiska och som klär sig färglöst och oansenligt. Vidare beskrivs deras arbetsuppgifter som rutinartade och okomplicerade. Kvinnliga bibliotekarier tillskrivs manliga drag och vice versa. Lodin har ett visst genusperspektiv i sin undersökning och kommer fram till att ensamhet för kvinnliga bibliotekarier ses som en brist, medan det tvärtom symboliserar frihet för manliga bibliotekarier.

Förutom Lodins uppsats, skrevs *Bibliotekarierna och bilderna av dem – en jämförande studie*³³ vid Bibliotekshögskolan i Borås 2005. Till den har författarna Louise Lindgren och Therese Nilsson intervjuat sju folkbibliotekarier i syfte att ta reda på hur dessa ser på sig själva. Därefter har de försökt tolka resultaten utifrån Bourdieus teorier. De har också tittat på tidigare forskning om bibliotekariebilder och diskuterat likheterna mellan bibliotekariernas egen bild av sig själva och porträtteringar av bibliotekarier. Enligt intervjuerna är bibliotekarier stillsamma, samvetsgranna, stressade, toleranta och envisa. De intervjuade beskriver också sig själva som sociala, bekymmersfria, undersökande och allmänbildande. De ligger politiskt sett på vänsterkanten och har i flera fall tagit avstånd från kyrkan. De är kulturellt intresserade och anser att deras arbete är viktigt för samhället. Nästan alla som intervjuades var äldre än 50 år.

Våren 2007 kom magisteruppsatsen *Du ser inte ut som en bibliotekarie! Kläder och identitet i bibliotekarieryrket*.³⁴ Den är skriven av Birgitta Lagerqvist och Christina Larsson vid Bibliotekshögskolan i Borås. De har undersökt om unga kvinnliga bibliotekarier upplever att klädseln kan användas i kommunikativt syfte på jobbet, om de upplever att kläder och andra attribut har betydelse för personlig och yrkesrelaterad identitet, och på vilket sätt, och hur de uppfattar fördomar om bibliotekariers kläder och hur de själva förhåller sig till det genom sitt eget sätt att klä sig. Med hjälp av kvalitativ metod kommer Lagerqvist och Larsson fram till att de bibliotekarier de har intervjuat är intresserad av kläder och medvetna om de signaler kläder ger och att deras kläder passar in i den rådande ”biblioteksklädkoden”. De vill med sin klädsel signalera vänlighet och neutralitet för att inte skrämna dem som använder biblioteket. Informanterna uppges vara medvetna om bibliotekariestereotyperna, men identifierar sig inte med dessa. Enligt Lagerqvist och Larsson uttrycker de intervjuade bibliotekarierna behov av att ta avstånd från stereotypen genom sitt sätt att klä sig och prioriterar inte det praktiska eller bekväma.

2.4 Diskussion kring tidigare forskning

Det har varit intressant att läsa den tidigare forskning som gjorts kring bibliotekariebilder. Resultaten från de olika undersökningarna både motsäger och bekräftar varandra. Enligt vissa

³² Lodin 2005.

³³ Lindgren & Nilsson 2005.

³⁴ Lagerqvist & Larsson 2007.

undersökningar har bibliotekariernas uppgifter blivit mer avancerade till följd av informationsteknologins utveckling, men samtidigt visar andra undersökningar att utvecklingen inte har satt sina spår i bibliotekariebilden – i alla fall inte i någon större utsträckning. Orsaken verkar vara att biblioteksanvändare oftast inte ser någon skillnad på de arbetsuppgifter som utförs av bibliotekarier och biblioteksassistenter.

Av någon anledning verkar bilden i de amerikanska undersökningarna vara något mer positiv än den i de svenska. Skälet till det är svårt att sia om. Ett önsketänkande skulle vara att den amerikanska bilden har haft lite längre tid på sig att utvecklas och därmed börjat vända åt det positiva hållet. Men till största delen är bibliotekariebilden rätt likartad i den tidigare forskning som gjorts. Bibliotekarierna beskrivs som stillsamma och ordningsamma individer med stort tålamod. De är serviceinriktade och vänliga mot biblioteksanvändare. Det finns också en bild av bibliotekarier som arga, men den verkar mest framträda i den svenska forskningen. Tråkig, blyg och pryd är också relativt vanliga beskrivningar. Något som går igen i samtliga undersökningar är bilden av bibliotekarien som vit kvinna.

När det gäller bibliotekariers utseende finns det exempel i den amerikanska forskningen där bibliotekarier framställs som attraktiva och moderiktiga. Men bilden av bibliotekariers utseende är ändå till största delen rätt likartad i den tidigare forskning som jag har tittat på. Oansenliga och färglösa är vanliga beskrivningar. Och fortfarande förekommer bilden av bibliotekarien med glasögon och knut i nacken.

3 Teori och metod

I den här undersökningen strävar jag efter att få fram hur bilden av bibliotekarien ser ut. Karaktärerna i skönlitteraturen är visserligen fiktiva, men grundar sig på författarnas bilder av bibliotekarier. För att få fram dessa bilder använder jag mig av diskursanalys, ett angreppssätt där teori och metod är så tätt sammanknutna att de går in i varandra och därför behandlas i samma kapitel. Enligt metodboks författarna Kristina Boréus och Göran Bergström, lektorer vid statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, är diskursanalys lämplig att använda vid undersökningar om synen på, eller föreställningar om, något.³⁵

En viktig utgångspunkt i undersökningen är Michel Foucaults³⁶ syn på sanning. Han menade att sanning är någonting som skapas diskursivt, till exempel när vi talar eller skriver. Han trodde dock inte att det var möjligt att komma fram till någon absolut sanning, eftersom vi är fångade i diskurser och därmed färgade av dessa.³⁷

Jag börjar med att redogöra för vad diskursanalys är och för hur världen kan ses ur ett diskursanalytiskt perspektiv. Därefter går jag in på den begreppsapparat som hör till diskursanalysen och presenterar de begrepp, eller verktyg, som är relevanta i den här undersökningen. Innan jag till slut kommer in på metodologiska problem, beskriver jag hur urvalsprocessen har gått till och hur jag har gått tillväga i mitt läs- och analysarbete.

3.1 Diskursanalys

Det finns många sätt att svara på vad en bibliotekarie är. Vad svaret blir beror på vilken erfarenhet den som svarar har av bibliotekarier. Det samma gäller bilden av bibliotekarien. I *Diskursanalys i praktiken*, utgiven 2007, skriver Mats Börjesson och Eva Palmblad att det inte finns ”någon upphöjd plattform från vilken världen kan ses på ett neutralt sätt”.³⁸ Ingen nollpunkt. De menar att det är språket som skapar verkligheten genom att sätta namn på saker, grupperingar eller händelser.³⁹

Man skulle kunna tycka att tecknet bibliotekarie är bestämt i och med att det har fått sitt namn, men så enkelt är det inte. Saker och ting kan visserligen etiketteras, men eftersom språket inte är ett färdigt system, utan en ständigt pågående process, förändras meningen hela tiden.⁴⁰ Det kan ske både i tid och i rum. Bilden av bibliotekarien är inte den samma i dag, som för hundra år sedan. Det är också mycket troligt att den skiljer sig i olika delar av världen. Enligt de politiska teoretikerna Ernesto Laclau och Chantal Mouffe handlar diskurs om tillfällig tillslutning av betydelse som inte är bestämd för all framtid.⁴¹

Enligt diskursteorin, en av de inriktningar som finns inom diskursanalys, använder vi språket till att skapa representationer av verkligheten runt omkring oss, samtidigt som vi genom att skapa representationerna formar verkligheten. Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips, författarna till boken *Diskursanalys i teori och metod* från 2000, menar att den

³⁵ Bergström & Boréus 2000, s. 237.

³⁶ Fransmannen och idéhistorikern Michel Foucault var en av förgrundsgestalterna inom diskursanalysen.

³⁷ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 7, 19-21.

³⁸ Börjesson & Palmblad 2007, s. 10.

³⁹ Börjesson & Palmblad 2007, s. 10.

⁴⁰ Börjesson & Palmblad 2007, s. 10.

⁴¹ Laclau & Mouffe 1985, s. 111.

fysiska världen endast får betydelse genom olika diskurser.⁴² Denna betydelse är dock aldrig definitiv, eftersom det hela tiden pågår en kamp om definitioner. Syftet med diskursteorin är att skapa förståelse för det sociala som diskursiv konstruktion.⁴³ Tanken är att i princip alla sociala företeelser ska kunna analyseras med hjälp av diskursanalytiska redskap. Diskursanalys som bygger på Foucaults tradition brukar beskrivas så som att den riktar in sig på det sammanhållna och gemensamma i diskursen, snarare än på eventuella motsättningar.⁴⁴ Det är något som jag tar fasta på i min analys och som jag utgår ifrån i arbetet med att identifiera diskurser. Men jag pekar också på utsagor som går emot diskurserna, eftersom de bidrar till att skapa en mer nyanserad bild.

Att fokusera på diskurser innebär inte att man som forskare är intresserad av vad specifika författare har haft för avsikt med sina texter. I stället ligger tyngdpunkten på den struktur som talar om vilka möjliga utsagor och positioner som var och en är hänvisad till för att kunna vara en del av diskursen.⁴⁵ Vi människor som individer är inte oberoende av varandra. Vi får vår kunskap om och våra synsätt på världen genom de sociala relationer vi har. När vi på olika sätt samspelar med andra människor, bygger vi upp gemensamma sanningar och kämpar om vad som är sant och vad som inte är det.⁴⁶ Det är till exempel genom sådana samspel människor emellan som bibliotekariebilder och andra föreställningar skapas. Som människor påverkas vi också av den historia och kultur vi bär med oss och det påverkar i sin tur vår syn på, och vår kunskap om, världen.⁴⁷

Här är det viktigt att ha i bakhuvudet att den kunskap vi tror oss besitta inte nödvändigtvis är den objektiva sanningen. Många kanske har en bild av bibliotekarier som människor som gillar kultur, men som inte intresserar sig för sportevenemang. Den bilden behöver inte vara en spegelbild av verkligheten. I stället kan det vara en ”produkt av vårt sätt att kategorisera världen”.⁴⁸

Det var inom litteraturkritiken och språkvetenskapen som diskursanalysen först började användas. Numera är den också en vanlig metod inom sociologin.⁴⁹ Enligt Ingrid Sahlin, doktor i sociologi vid Göteborgs universitet, var diskursanalys troligtvis ett av de mest använda angreppssätten i svensk sociologisk forskning under 1990-talet.⁵⁰

3.2 Begreppsapparat

Diskursens minsta beståndsdel, själva grunden, kallas *tecken*. Laclaus och Mouffes diskursteori är inspirerad av den schweiziske lingvisten Ferdinand de Saussures syn på språket som ett teckensystem. Enligt honom har ett ord eller ett uttryck inte någon självklar betydelse. Han menade också att det är viktigt att skilja mellan uttryck, det vill säga namn och innehåll, och det som betecknas, med andra ord tankeinnehållet eller föreställningen om något. Enligt Boréus och Bergström är tecken sammanvägningen av uttryck och innehåll.⁵¹ Ta till exempel tecknet bibliotekarie. Det kan ses på flera olika sätt. När bibliotekarie uttalas eller

⁴² Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 15.

⁴³ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 28, 31.

⁴⁴ Bergström & Boréus 2000, s. 226.

⁴⁵ Sahlin 1999, s. 85.

⁴⁶ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 11f.

⁴⁷ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 11f.

⁴⁸ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 11f.

⁴⁹ Sahlin 1999, s. 84.

⁵⁰ Sahlin 1999, s. 89.

⁵¹ Bergström & Boréus 2000, s. 229.

skrivs är det ett uttryck, samtidigt som bibliotekarie är ett tankeinnehåll som skiljs från till exempel arkivarie eller biblioteksanvändare med hjälp av de föreställningar vi har om dessa tecken. Uttrycksmässigt sett skiljer sig tecknet bibliotekarie från andra tecken genom hur det uttalas eller skrivs. Tas –arie bort blir tecknet i stället bibliotek och om –tekarie byts ut mot fil skapas tecknet bibliofil.⁵²

Enligt Bergström och Boréus är tecknens betydelse en öppen fråga. Det diskursanalysen inriktar sig på är hur processen som skapar betydelse går till, det vill säga när tecknen får mening. Diskursers stabilitet hotas alltid av betydelseskiften hos tecknen.⁵³

Vissa tecken är utsatta för ständig kamp och eftersom de inte har fått sin mening fixerad blir de mångtydiga. Dessa tecken kallas *element*. Det diskursen försöker göra med dessa är att minska deras mångtydighet och göra dem entydiga, det vill säga ge dem en ökad stadga. Lyckas diskursen med den strävan, förvandlas elementen till *moment*, det vill säga tecken fastställs genom att de skiljer sig åt från varandra på bestämda sätt.⁵⁴ Moment blir dock aldrig så stabila eller etablerade att de inte kan återgå till att vara element.⁵⁵ Ett exempel på element är tecknet bibliotekarie. Att det kan betraktas som element beror på att det finns en kamp om meningen kring detta tecken. Även om bilden av bibliotekarien till största delen är negativ, så finns det en motsatt, positiv bild. I kapitlet om tidigare forskning framkommer det till exempel att bibliotekarier anses vara passiva i sin yrkesroll. Enligt en annan undersökning i detta kapitel framställs bibliotekarier i stället som uppfinningsrika och beslutsamma personer med ledarförmåga. Om en av uppfattningarna skulle försvinna och diskursen likriktas, skulle elementet övergå till att bli ett moment.

Ett annat centralt begrepp är *nodalpunkt*. Att ett tecken utpekats som nodalpunkt i en diskurs innebär att det har uppnått en privilegierad status och fungerar som nav. Nodalpunkten blir alltså en mittpunkt som allting rör sig kring, ungefär så som planeterna rör sig kring solen. Det är utifrån detta tecken som de andra tecknen inordnas och får sin betydelse.⁵⁶ Exempel på en nodalpunkt i en diskurs kring bibliotekarier skulle kunna vara oansenlig. Till denna nodalpunkt skulle tecken som tråkig, tystlåten, osminkad, torr, blek, kraftlös och mesig kunna kopplas, det vill säga tecken som samtliga signalerar oansenlighet.

I diskursteorin kallas de konflikter som uppstår när olika identiteter hindrar varandra för *antagonism*. Här är det viktigt att poängtera att olika identiteter inte behöver hindra varandra, utan kan existera sida vid sida. Det är först när två identiteter krockar och ställer krav på individen som den ena diskursen hindrar den andra.⁵⁷ Om bibliotekarier skulle framställas som sportintresserade individer som gärna tränar för att hålla sig i form, samtidigt som det existerar en bild av bibliotekarier som överviktiga personer med dålig kondition och ohälsa, så skulle det råda ett antagonistiskt förhållande mellan dessa båda identiteter.

Kontingens är ett annat begrepp som är viktigt i Laclau och Mouffes diskursteori. Till skillnad från tidigare begrepp är det snarare ett socialt fenomen än ett språkligt begrepp. Precis som språkets struktur, förändras samhälle och identitet hela tiden och kan inte fastställas en gång

⁵² Bergström & Boréus 2000, s. 229.

⁵³ Bergström & Boréus 2000, s. 229.

⁵⁴ Bergström & Boréus 2000, s. 229, samt Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 33f.

⁵⁵ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 55.

⁵⁶ Bergström & Boréus 2000, s. 230, samt Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 33.

⁵⁷ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 55.

för alla.⁵⁸ Världen vi lever i är en ständigt pågående process och skulle kunna vara annorlunda. Det är detta som är kontingens och enligt Winther Jørgensen och Phillips är det kontingensen som är den diskursteoretiska filosofins grundval och analytiska motor.⁵⁹ Innebörden av tecknet bibliotekarie mycket väl kunna förändras över tid, beroende på vilka som söker sig till yrket och vilken kompetens bibliotekarieutbildningarna ger studenterna. Även utvecklingen av tekniska hjälpmedel på biblioteken skulle kunna bidra till en förändrad bild.

När det gäller *identitet* har Laclau anammat den franske teoretikern och psykoanalytikern Jacques Lacans teori som säger att identitet är det samma som att identifiera sig med något. Han menar att diskursen talar om för människor hur de bör bete sig och handla utifrån sin identitet.⁶⁰ Det är diskursen som anger hur till exempel bibliotekariens identitet ser ut. Vill en person bli identifierad som en riktig bibliotekarie, måste han eller hon leva upp till de anvisningar diskursen ger om vad som utmärker en sådan. Identiteter är något individer antar, tilldelas och förhandlar om i diskursiva processer, vilket gör att identitet uppfattas som något socialt. Identitet är med andra ord, precis som kontingens, ett socialt fenomen.⁶¹

Ett annat begrepp som är viktigt i identitetsdiskussionen är *grupp*. Inom diskursteorin existerar individens identitet enligt samma principer som gruppens identitet, det vill säga den kollektiva identiteten. Enligt Winther Jørgensen och Phillips är övergången mellan de båda identitetstyperna glidande. Som till exempel bibliotekarie ligger det nära till hands att identifiera sig som medlem av gruppen bibliotekarier.⁶²

Winther Jørgensen och Phillips hävdar att gruppbildning handlar om en reducering av möjligheter. Genom att vissa "identitetsmöjligheter" framhävs som relevanta och andra ignoreras menar de att människor inordnas som grupp. Processen som detta sker genom kallas för etablering av *ekvivalenskedjor*.⁶³

3.3 Tillvägagångssätt

Här presenterar jag mitt analysverktyg och beskriver jag hur jag går tillväga i analysarbetet.

3.3.1 Genomförande

Laclau och Mouffe arbetade främst med teoriutveckling, och bidrar därför inte med några direkta verktyg för själva analysen. Winther Jørgensen och Phillips poängterar dock att den som vill använda sig av diskursanalys mycket väl kan sätta ihop sitt eget verktyg, förutsatt att detta görs inom en sammanhängande teoretisk ram.⁶⁴

Till det analysverktyg som används i den här undersökningen hämtar jag inspiration från Ingrid Sahlins *Diskursanalys som sociologisk metod* från 1999. Jag har vidareutvecklat hennes verktyg och konstruerat ett som är anpassat för min undersökning. Utöver att det

⁵⁸ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 40.

⁵⁹ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 45.

⁶⁰ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 50.

⁶¹ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 51.

⁶² Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 51.

⁶³ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 52.

⁶⁴ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 10, 31.

fungerar som mall vid läsningen av skönlitteraturen, hjälper det mig att strukturera och åskådliggöra materialet som skönlitteraturen genererar. Verktøget, som är kopplat till begreppsapparaten i stycket 3.4, består av fyra delar: beteckningar, beskrivningar, attribut och kontext. De mynnar ut i de diskurser som går att urskilja i det skönlitterära materialet. Med andra ord börjar jag med de olika delarna och arbetar mig utifrån dessa fram till en helhet.

Beteckningar

Första delen av analysverktøget är beteckningar. Här letar jag efter andra sätt att uttrycka elementet bibliotekarie på. Anledningen är att beteckningar av det här slaget, där olika tecken kopplas ihop med elementet bibliotekarie, skapar bilder och vidgar dess betydelse.

Beskrivningar

Andra delen är beskrivningar av bibliotekarier. Dessa beskrivningar är av två sorter. Jag letar dels efter allmänna beskrivningar av bibliotekarier, dels allmänna beskrivningar av bibliotekariers utseende.

Attribut

Attribut, som är den tredje delen av analysverktøget, kan sägas vara en konkretisering av den andra delen. Även här fokuserar jag på sätt och vis på beskrivningar av bibliotekarier, men i stället för att leta efter allmänna beskrivningar, söker jag attribut som används för att beskriva bibliotekarier. Det rör sig om kläder, till vilket jag i det här fallet även räknar skor och glasögon, färger, frisyrer och beskrivningar av hår.

Kontext

Kontext är den fjärde delen av analysverktøget. Det består av beskrivningar av bibliotekarier i relation till annat, det vill säga att bibliotekarierna har sats in i olika kontexter. Kontexterna är bibliotekarier och böcker, bibliotekarieyrket som kall, bibliotekarier och det motsatta könet, samt bibliotekarier och sex.

I närläsningen av skönlitteraturen upprättar jag ett dokument för varje titel. I dessa noterar jag alla beteckningar och beskrivningar jag kan hitta och skriver ner dessa som citat. Detta gör jag i kronologisk ordning. Utifrån beskrivningar, attribut och kontext undersöker jag synen på bibliotekarier och vad dessa förknippas med i skönlitteraturen.

Även om de flesta attribut och kontexter har funnits med sedan jag började med närläsningen, har några, som jag inte kunde förutse, tillkommit. Attributet färger fanns inte med från början. Det gjorde inte heller bibliotekarieyrket som kall eller bibliotekarier och sex. I de fall där jag har upptäckt attribut och kontexter har jag gått tillbaka och läst om tidigare litteratur för att försäkra mig om att inte ha missat någonting. Jag tycker att det är viktigt få med så många aspekter av bibliotekariebildens som möjligt, eftersom det ökar möjligheterna till att få en rättvis bild. Förhoppningsvis blir bilden också mera nyanserad på det sättet. Mitt mål är alltså att generera ett så uttömmande material som möjligt.

Efter läsningen av samtliga böcker, sorterar jag citaten i enlighet med mitt analysverktøg. Det innebär att jag i ett första skede delar upp citaten och placerar in dem under beskrivningar, attribut och kontext. I ett andra skede gör jag en finare uppdelning av citaten. De som hör hemma under beskrivningar delas upp i allmänna beskrivningar av bibliotekarier och

allmänna beskrivningar av bibliotekariers utseende. Citaten som är attribut delas upp i bibliotekariers val av klädsel, färger som bibliotekarier förknippas med och bibliotekariers hår och frisyrrer. På samma sätt delas de citat som placerar in bibliotekarier i olika kontexter upp efter aktiviteter i arbetet, bibliotekarier och böcker, bibliotekarieyrket som kall, bibliotekarier och det motsatta könet och bibliotekarier och sex.

För att ytterligare förenkla för mig själv inför analysarbetet plockar jag ur varje citat ut ord och synteser av ord som bär på beskrivningar av bibliotekarier. Efter varje stycke gör jag sedan en lista av de ord och synteser av ord som hör till detta och lägger dem under varandra i en lång lista. Det kallas inom diskursanalysen för etablering av ekvivalenskedjor. De ger mig en bättre överblick än om jag enbart skulle ha den fullständiga listningen av citat.

Det som beskrivs här ovan är ingenting som finns med i uppsatsen. Ekvivalenskedjor är oerhört skrymmande och får av utrymmesmässiga skäl inte plats. Jag tycker inte heller att det är intressant att visa dessa, eftersom jag enbart använder dem för att skapa överblick inför analysarbetet.⁶⁵ Men för att läsaren ska få en bättre bild av hur en ekvivalenskedja kan se ut, vill jag ändå ge ett exempel. Den som finns här under är en del av ekvivalenskedjan över bibliotekariebeskrivningar i den svenska litteraturen.

naturlig
förgrämd
ensamstående
klart avvikande känsloliv
skal utåt
långa känslspröt
gör inget väsen av sig
tål inte sport
allmänbildad
stark
präktig
tråkig
puritansk
mänsklig

Citaten från skönlitteraturen finns med till största delen, men i stället för att ha med den fullständiga uppprädningsen under beskrivningar, attribut och kontext, är de inordnade i de diskurser som mitt arbete mynnar ut i. Precis som i fallet med ekvivalenskedjorna, så finns det inte tillräckligt med utrymme för att ta med alla citat. De flesta finns dock med och är inordnade i de diskurser som arbetet mynnar ut i. Citaten jag har tagit med är de mest representativa.

När materialet har strukturerats så som beskrivs ovan, studerar jag det i syfte att identifiera de diskurser som finns. Det gör jag genom att undersöka var fokus ligger i beskrivningarna av bibliotekariekaraktärerna. Jag beskriver och diskuterar sedan diskurserna, samtidigt som jag undersöker vilka nodalpunkter som går att urskilja i dessa.

Något som är viktigt att komma ihåg i en analys av det här slaget är att bilderna inte alltid är enhetliga. Även om bilderna till största delen är kongruenta, så kan det finnas mer eller mindre

⁶⁵ Ekvivalenskedjorna finns tillgängliga för den som skulle vilja ta del av dem.

stora avvikelser i dem. Det är något som jag också tar med i min analys, för att bilden, som jag tidigare har poängterat, ska bli så rättvis och nyanserad som möjligt. Ibland står diskurser i ett antagonistiskt förhållande till varandra. Förekomsten av sådana konflikter är också något som jag söker efter i analysprocessen.

3.3.2 Material och urval

Jag bestämde mig i ett tidigt skede av arbetet att försöka få tag i så sent utgiven litteratur som möjligt. Helst hade jag enbart velat ha skönlitteratur utgiven under 2000-talet, men det visade sig inte vara möjligt; i alla fall om litteraturen skulle stämma överens med mina övriga kriterier. Egentligen finns det rätt gott om skönlitteratur som på något sätt skildrar bibliotekarier och mitt arbete skulle ha varit betydligt enklare om jag hade valt ett större tidsspänn. Nu fick jag vidga detta till litteratur utgiven tidigast 1995 för att det skulle vara möjligt att genomföra studien.

Utöver att böckerna ska vara utgivna mellan 1995 och 2007, har jag två andra urvalskriterier. Hälften av böckerna ska vara skrivna av svenska författare och spegla svenska bibliotekarier och hälften av böckerna ska vara skrivna av amerikanska författare och spegla amerikanska bibliotekarier. Dessutom ska handlingen vara relativt nutida.

För att få tag i skönlitteratur har jag gått tillväga på flera sätt. Jag har valt böcker som jag själv känner till sedan tidigare och som jag vet stämmer överens med kriterierna. Jag har bett människor i min bekantskapskrets om tips och använt mig av en lista över bibliotek och bibliotekarier i litteraturen som tillhandahålls av Norrbottens länsbibliotek. Jag har också letat efter liknande amerikanska listor och fått några träffar som jag har haft användning av. Bästa hjälpen med den svenska skönlitteraturen fick jag genom att fråga medlemmarna på Biblist, ett internetbaserat forum för bland annat bibliotekarier. När det gäller den amerikanska litteraturen har jag haft viss hjälp av Grant Burns *Librarians in Fiction – A Critical Bibliography*, en bok med utdrag ur 330 romaner och noveller som speglar bibliotekarier.

Undersökningen grundar sig på följande böcker:

Christer Hermanssons *Ich bin ein Bibliothekar!* från 2005 är en satirisk roman där läsaren får följa en manlig bibliotekarie på stadsbiblioteket i Södertälje. Ett chefsbyte leder till stora förändringar på arbetsplatsen och åskådliggör bibliotekariens karaktär.

Midsommarvals från 1999 är en av fyra romaner av Vivecka Lärn där handlingen kretsar kring invånarna på Saltön i skärgården utanför Göteborg. En av dessa karaktärer är en homosexuell bibliotekarie som vinner en större summa pengar.

I romanen *Änglar och rebeller* från 1995 låter Tomas Löfström läsaren möta ett antal karaktärer. Berättelsens centrala gestalt är en bibliotekarie som har ett kraschat förhållande bakom sig och som bor avskilt på Österlen tillsammans med sina barn.

Det tragikomiska relationsdramat *Grabben i graven bredvid* av Katarina Mazetti handlar om en bibliotekarie som träffar en bonde när hon besöker makens grav. De inleder ett förhållande, trots att de är varandras motsatser. Boken gavs ut 1998.

Karin Wahlbergs kriminalroman *Hon som tittade in* från 2006 skildrar en bibliotekarie vars make blir påkörd under en skidtur och dör. Hon hämnas honom och blir därefter föremål för polisens utredning.

The Dewey Decimal System of Love av Josephine Carr är en humoristisk berättelse från 2003 om en bibliotekarie som levt i celibat i 15 år och i det närmaste är rädd för män. Hon förälskar sig i en världskänd dirigent och försöker få honom att bli intresserad av henne.

Rhett Ellis *How I Fell in Love with a Librarian and Lived to Tell About it* från 2003 är en humoristisk berättelse om en pastor som förälskar sig i den lilla stadens nya bibliotekarie: en väldigt vacker, kompetent och trevlig kvinna som efter jobbet förvandlas till sin raka motsats.

Linda Howards *Open Season* från 2001 är en romantisk spänningsroman om en småstadsbibliotekarie som klär sig tråkigt, bor kvar hemma och inte har varit på en date på flera år. När hon fyller 34 år bestämmer hon sig för att göra en totalförändring i sitt liv.

Bibliotekarien i Belva Plains roman *Fortune's Hand* från 1999 blir lämnad för en vackrare och mera världsvan kvinna strax före sitt bröllop, trots att hon varit trofast och stöttat sin fästman när han lämnar lärarjobbet och småstaden för att utbilda sig till jurist.

Key of Knowledge från 2003 ingår i en romantisk spänningstriologi av Nora Roberts. Boken handlar om en bibliotekarie som säger upp sig från biblioteket för att starta eget. Samtidigt konfronteras hon med sin ungdomskärlek och måste finna svaret på en gåta.

Varken i den amerikanska eller svenska litteraturen förekommer färgade bibliotekarier, utan samtliga karaktärer framställs som vita.

3.3.3 Metodologiska problem

Som framgår i avsnittet före detta, utgår jag i den här undersökningen från tio skönlitterära böcker, fem amerikanska och fem svenska. Om någon annan skulle göra samma undersökning, tror jag att hon eller han skulle komma fram till ett snarlikt resultat. Däremot tror jag inte att det är möjligt att komma fram till ett identiskt, eftersom jag som undersökare inte kan vara helt objektiv. Resultaten är när allt kommer omkring mina tolkningar av materialet. Precis som Foucault hävdade är jag som undersökare fångad i, och färgad av, diskurser.⁶⁶ Professorerna Mats Alvesson och Kaj Sköldberg vid Lunds och Stockholms universitet menar att det är fel att ställa frågan om den tolkning forskaren gör är sann eller falsk, eller om mätningen är riktig. Anledningen är att det diskursanalytiska synsättet ifrågasätter det traditionella sanningsbegreppet. Enligt diskursanalysen är verkligheten ett resultat av den tolkning som görs i varje enskilt fall.⁶⁷

Andra problem med diskursanalysen är att den inte erbjuder någon teori om enskilda människor och att den saknar möjlighet att lyfta fram det den studerar så som individer av kött och blod.⁶⁸ Det är inte heller diskursanalysens syfte. I stället är den tänkt som en möjlighet att öka förståelsen för hur kollektiva identiteter skapas, så som identiteten hos gruppen bibliotekarier. Jag tycker därför att metoden är mycket lämplig för min undersökning.

⁶⁶ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 7, 19-21.

⁶⁷ Alvesson & Sköldberg 1994, s. 167.

⁶⁸ Bergström & Boréus 2000, s. 258f.

Ett problem som föreligger i just den här uppsatsen är att jag utifrån min undersökning inte kan dra några generella slutsatser om bibliotekariebilden. Anledningen är det lilla undersökningsmaterialet. För att kunna dra generella slutsatser skulle jag behöva ett betydligt större skönlitterärt underlag. I mitt fall är det den tidsåtgång och det omfång som medges för en magisteruppsats som har varit avgörande. För att ändå kunna se om mina resultat ligger i linje med, eller skiljer sig från, de generella bibliotekariebilder som finns i såväl samhälle som skönlitteratur, har jag valt att ställa mina resultat mot dem som tidigare forskning har genererat.

4 Analys och resultat

I det här kapitlet analyseras skönlitteraturen i enlighet med den modell som presenterats i kapitel 3. I kapitel 3 finns även skönlitteraturen beskriven under rubriken *Material och urval* (3.5.2).

Jag börjar med att redogöra för olika beteckningar för elementet bibliotekarie. Därefter presenterar jag de olika diskurser som mitt analysarbete mynnar ut i, det vill säga: *Diskurs om bibliotekariers yrkesroll*, *Diskurs om bibliotekariers relation till böcker*, *Diskurs om bibliotekarier som oansenliga*, *Diskurs om bibliotekariers klädsel*, *Diskurs om bibliotekariers hår och frisyrer*, *Diskurs om bibliotekarier, det motsatta könet och sex*, *Diskurs om bibliotekariers slumrande personlighet*.

4.1 Beteckningar för bibliotekarier

Bibliotekarier omnämns på olika sätt i skönlitteraturen. Det allra vanligaste sättet är att använda tecknet bibliotekarie. I citaten blir det tydligt att detta tecken kan stå för flera saker. De olika sätten att beteckna bibliotekarie på, visar också att det finns flera konkurrerande sätt att uppfatta ordet. Bibliotekarie är i det här sammanhanget med andra ord ett element.

Det finns flera exempel i både den amerikanska och den svenska skönlitteraturen där ”stammen” bibliotekarie finns med som en del av ordet eller begreppet. I samtliga fall används dessa beteckningar för att tala om vad för sorts bibliotekarie det är frågan om: *a medical librarian*⁶⁹, *a children’s librarian*⁷⁰, *the research librarian*⁷¹, *a professional librarian*⁷², *the head librarian of the music section*⁷³, *library director*⁷⁴, *assistant librarian*⁷⁵, *förstebibliotekarie*⁷⁶, *stadsbibliotekarien*⁷⁷, *barnbibliotekarie*⁷⁸, *it-bibliotekarie*⁷⁹.

Det finns flera beteckningar som anger vilken typ av tjänst bibliotekarien har, eller var i bibliotekets hierarki den befinner sig. Vissa av dessa beteckningar, men inte alla, innehåller ordet bibliotekarie: *director of the Free Library of Philadelphia*⁸⁰, *head of the Reference Department*⁸¹, *the head of the library*⁸², *föreståndare för barnavdelningen på biblioteket*⁸³, *förste bibliotekarie*⁸⁴, *biblioteksassistent*⁸⁵, *ordinär bibliotekarie*⁸⁶.

⁶⁹ Carr 2003, s. 23.

⁷⁰ Carr 2003, s. 25.

⁷¹ Carr 2003, s. 38.

⁷² Carr 2003, s. 132.

⁷³ Carr 2003, s. 323.

⁷⁴ Roberts 2003, s. 1.

⁷⁵ Plain 1999, s. 12.

⁷⁶ Mazetti 1998, s. 33.

⁷⁷ Hermansson 2001, s. 13.

⁷⁸ Hermansson 2001, s. 16.

⁷⁹ Hermansson 2001, s. 36.

⁸⁰ Carr 2003, s. 12.

⁸¹ Carr 2003, s. 16.

⁸² Carr 2003, s. 136.

⁸³ Mazetti 1998, s. 37.

⁸⁴ Hermansson 2001, s. 33.

⁸⁵ Hermansson 2001, s. 33.

⁸⁶ Hermansson 2001, s. 33.

Vissa beteckningar innehåller inte ordet bibliotekarie eller bibliotek, men visar trots det att personerna hör hemma på ett bibliotek, eftersom dessa omskrivningar knyter an till och säger något om vad personen sysslar med på biblioteket: *a professional archivist*⁸⁷, *the other reference people*⁸⁸, *a reference clerk*⁸⁹, *bokuppsättare*⁹⁰, *katalogisatör*⁹¹.

Det finns också sätt att beteckna bibliotekarier på som egentligen inte har någonting med deras sysslor på biblioteket att göra och inte heller med att de är bibliotekarier, även om ordet bibliotekarie finns med i vissa fall. De här beteckningarna säger snarast någonting om hur bibliotekarien är som person, eller hur den uppfattas av andra, det vill säga hans eller hennes karaktär: *a luscious librarian*⁹², *the malicious library director*⁹³, *her toothy niece*⁹⁴, *the gestapo commandant*⁹⁵, *personal weasel*⁹⁶, *personal mole*⁹⁷, *little yappy dog*⁹⁸, *en sur gammal tant*⁹⁹, *så för mig har hon väl inte varit annat än en mindre funktionell kontorsmöbel, en som vi lätt skulle kunna avvara vid nästa gallring*¹⁰⁰.

Jag har också hittat ett par exempel på mer allmänna beteckningar för bibliotekarier: *coworkers*¹⁰¹, *one of the old librarians*¹⁰², *min kollega på biblioteket*¹⁰³.

Något som blir tydligt i det här avsnittet, är att den amerikanska litteraturen är mycket rikare på bibliotekariebeteckningar. Det skulle kunna vara så att de amerikanska författare som har skrivit just de här böckerna, har bättre insikt i biblioteksarbete än de svenska författare som finns representerade här. Men det behöver inte nödvändigtvis vara så. Det kan också bero på att beteckningarna fyller en större funktion i berättelsen i de amerikanska böckerna, än i de svenska, och att de inte finns med i de svenska därför att de helt enkelt inte behövs.

4.2 Diskurser kring bibliotekariekaraktärer i skönlitteratur

Karaktärsbeskrivningar är viktiga i skönlitteratur. Det är genom dessa läsaren lär känna de personer som ingår i en fiktiv berättelse. Beskrivningarna skapar bilder hos läsaren, oavsett om de stämmer överens med verkligheten eller inte. Karaktärerna brukar visserligen inte existera som verkliga personer, men olika bitar hos dem kan bygga på verklighet; till exempel deras yrke. Om en karaktär är bibliotekarie, bygger karaktärsbeskrivningen många gånger på författarens bild av hur bibliotekarier är. Den bilden överförs sedan till läsaren och kan därmed påverka hur han eller hon ser på, och föreställer sig, bibliotekarier. Eftersom en del böcker når en stor läsekrets, kan bilden av författarens bibliotekariebild spridas till många människor.

⁸⁷ Carr 2003, s. 59.

⁸⁸ Carr 2003, s. 73.

⁸⁹ Carr 2003, s. 78.

⁹⁰ Hermansson 2001, s. 18.

⁹¹ Hermansson 2001, s. 28.

⁹² Carr 2003, s. 322f.

⁹³ Roberts 2003, s. 1.

⁹⁴ Roberts 2003, s. 22.

⁹⁵ Roberts 2003, s. 38.

⁹⁶ Roberts 2003, s. 38.

⁹⁷ Roberts 2003, s. 38.

⁹⁸ Roberts 2003, s. 42.

⁹⁹ Lärn 1999, s. 134.

¹⁰⁰ Mazetti 1998, s. 93.

¹⁰¹ Roberts 2003, s. 39.

¹⁰² Plain 1999, s. 92.

¹⁰³ Mazetti 1998, s. 37.

I *Diskurser kring bibliotekariekaraktärer i skönlitteratur* redogör jag för, och analyserar, de beskrivningar av folkbibliotekarier som finns i den lästa skönlitteraturen. Jag har både tagit med beskrivningar av dessa när de är i tjänst och av dem som privatpersoner. Jag tror nämligen att författarna använder karaktärernas yrke som ett sätt att förklara varför karaktärerna är som de är. På samma sätt tror jag att karaktärernas privata jag i många fall ska förklara varför de har valt att bli bibliotekarier.

Om jag ska dela upp diskurserna i enlighet med mitt analysverktyg där beskrivningar, attribut och kontext ingår, så hör *Diskurs om bibliotekariers yrkesroll* och *Diskurs om bibliotekariers relation till böcker* till kontext. Hit hör även *Diskurs om bibliotekarier, det motsatta könet och sex* och *Diskurs om bibliotekariers slumrande personlighet*. *Diskurs om bibliotekariers hår och frisyrier* och *Diskurs om bibliotekariers klädsel* hör till attribut, medan *Diskurs om bibliotekarier som oansenliga* är en blandning av attribut och beskrivningar.

Att jag har tagit med attribut så som vilka kläder bibliotekariekaraktärerna har på sig, hur deras hår ser ut eller är uppsatt och vilka färger de förknippas med, beror på att jag under läsningen har upptäckt att dessa attribut används flitigt i beskrivningarna av bibliotekarier i den lästa skönlitteraturen. Eftersom attributen är mer specifika än de allmänna beskrivningarna av bibliotekariers utseende, säger attributen mycket mer om karaktären och är därför viktiga att ha med.

4.2.1 Diskurs om bibliotekariers yrkesroll

Under läsningar av skönlitteraturen har jag hittat en del citat som beskriver bibliotekariekaraktärernas arbetsuppgifter. Fast inte alls så många som jag hade förväntat mig. Det verkar som om biblioteket i första hand används som en kuliss för handlingen, själva bibliotekariesysslan är sekundär.

I de flesta fall beskrivs bibliotekarierna som hjälpsamma mot dem som besöker biblioteket.

She showed a young woman who attended the junior college on the other end of the country how to look up periodical references for a term paper. When she glanced out the window and saw a green van park in the handicap space, she went outside and helped a middle-aged man get out of his vehicle and she pushed his wheelchair onto the concrete in front of the library.¹⁰⁴

Like a dog on a chain, I followed her to the card catalogue. She opened the drawer, flipped through the cards and said: "Here's one for a short biography of Florence Nightingale. She was a lady who had her priorities in order, don't you think?"¹⁰⁵

– För mig är det viktigt att få möta människor och hjälpa dem tillrätta i det enorma informationsflödet.¹⁰⁶

Det sista citatet tyder på en lite överlägsen attityd hos bibliotekarien, och ger en bild av bibliotekarien som en person som vet mer än folk i allmänhet. Här följer ytterligare ett citat som understryker bibliotekariers kunnande, även om detta inte innehåller den överlägsna attityden.

¹⁰⁴ Ellis 2003, s. 29f.

¹⁰⁵ Ellis 2003, s. 31.

¹⁰⁶ Hermansson 2001, s. 36.

“What’s a librarian’s life like?” “Probably not like most people think,” she said. “I worked in the university library for two years, and I found the work to be diverse and interesting. To be a good librarian, you’ve got to keep up with information in any number of fields. There are some tedious shores of course, and that’s the worst part, but a librarian never stops learning, and that’s my favorite part.”¹⁰⁷

När det gäller bibliotekariers yrke, så finns det flera exempel som tyder på att bibliotekarietjänsterna ser sitt yrke som ett kall. För dessa verkar det inte finnas något annat möjligt yrke. Att vara bibliotekarie är för dessa uppenbarligen inte i första hand ett sätt att tjäna sitt uppehälle, det är ett sätt att leva.

“Do you enjoy being a librarian?” she asked abruptly. [...] “Yes, I always wanted to be one. I think most librarians feel that way.”¹⁰⁸

Så jag tog för vana att gå tillbaka till jobbet ibland på kvällarna och jobba övertid i smyg! För jag tyckte det var så kul med alla de där spralliga teckningarna, och jag fixade sagostunder bara för att få stå och smygtitta på barnen när de lyssnade.¹⁰⁹

När jag kom in på bibliotekshögskolan var det den stora berusande friheten för mig. När jag fick ordna saker som jag ville. I system.¹¹⁰

[...] hon älskade sitt jobb och hade slitit hårt för att nå dit hon var [...] ¹¹¹

För mig hade livet verkligen fått en mening i och med antagningsbeskedet till Bibliotekshögskolan i Borås.¹¹²

Något som saknas i den lästa skönlitteraturen är avancerade uppgifter. Som läsare får jag inte alls känslan av att bibliotekarieryrket är särskilt svårt att klara av. Uppgifterna som beskrivs är inte av sådan karaktär att de kräver någon direkt utbildning. I det sista citatet låter det till och med som om utbildningen sker på biblioteket. Datorer verkar inte ha införts på biblioteken, trots att flera av böckerna är publicerade under 2000-talet.

Working with the public was a science, especially in a library. One had to encourage people, because of course you wanted them to read but at the same time you had to impart a sense of respect for the library and other patrons.¹¹³

”Fixar du den där bokvagnen som ska med bussen i morgon? Det var några böcker där som var beställda.”¹¹⁴

Hon måste läsa igenom hela Sambindningslistan från Bibliotekstjänst. Det går inte att skjuta upp längre. De ska ha bokmöte och besluta om inköpen i morgon förmiddag.¹¹⁵

¹⁰⁷ Ellis 2003, s. 44.

¹⁰⁸ Carr 2003, s. 81.

¹⁰⁹ Mazetti 1998, s. 38.

¹¹⁰ Mazetti 1998, s. 165.

¹¹¹ Mazetti 1998, s. 168.

¹¹² Hermansson 2001, s. 22.

¹¹³ Howard 2001, s. 34.

¹¹⁴ Lofström 1995, s. 7.

¹¹⁵ Lofström 1995, s. 10.

[...] studenterna betraktar henne medan hon stämplar deras böcker.¹¹⁶

Förutom att sätta upp böcker och lära mig hur bibliotekets klassifikations- och hylluppställningssystem fungerar, så fick jag också stämpla återlämningsdatum i böckerna och skriva in nya låntagare i ett register.¹¹⁷

Något som förvånar mig är avsaknaden av citat som framställer bibliotekarier som ordningspoliser. I undersökningar som tidigare gjorts har bilden av den hyschande bibliotekarien varit framträdande, men i den litteratur jag har läst återfinns den endast i ett citat och där vill bibliotekarien inte ens ha rollen som bibliotekspolis.

Men denna dag hade skolungdomarna pratat så högt att hon hade varit tvungen att säga till dem att vara lite tystare. En av de andra låntagarna hade klagat, annars hade hon nog inte tagit på sig rollen att vara arga tanten som hyschade.¹¹⁸

4.2.2 Diskurs om bibliotekariers relation till böcker

She had brought a book to read in the comfort of the hammock. Her reading time was limited, which was strange, wasn't it, for a librarian whose days were surrounded by books? And so she cherished such hours as she had, when, involved with events unfolding on a page, she sometimes failed to hear the telephone or the doorbell.¹¹⁹

Böcker är ett mycket tydligt attribut till bibliotekarier i den lästa skönlitteraturen, i synnerhet i den amerikanska, eftersom det i den litteraturen finns betydligt fler citat om bibliotekariers relation till böcker än i den svenska.

Böcker är inte bara någonting som finns i bibliotekariernas arbete, utan något som är viktigt för dem på fritiden, för hela deras liv. I den här diskursen fungerar böcker som nodalpunkt, det vill säga det bestämda tecken som befinner sig i diskursens centrum.

There's something about libraries that calms my mind. When I was small, the library was my favorite place to visit. I could get lost in the books and be happy for hours.¹²⁰

She surrounded herself with books at work and at home. Her living space was a testament to her first and abiding love, with shelves jammed with books, tables crowded with them. She saw them not only as knowledge, entertainment, comfort, even sanity, but as a kind of artful decoration.¹²¹

Hon såg ut som om en som läser böcker oavbrutet och frivilligt. Tjocka, finstiltta och utan bilder.¹²²

Det är i och för sig inte så konstigt att böcker är så starkt förknippade med bibliotekarier, med tanke på att bibliotek består av boksamlingar. Hos flera av karaktärerna i den skönlitteratur

¹¹⁶ Lofström 1995, s. 15.

¹¹⁷ Hermansson 2001, s. 19.

¹¹⁸ Wahlberg 2006, s. 160.

¹¹⁹ Plain 1999, s. 159f.

¹²⁰ Ellis 2003, s. 74.

¹²¹ Roberts 2003, s. 26.

¹²² Mazetti 1998, s. 35.

jag har läst, är det dock rätt så speciella relationer till böcker som synliggörs, och som i flera fall signalerar att det är just detta bokintresse som har fått karaktärerna att välja bibliotekarieyrket.

The odor of the antique documents seemed downright venerable. A feeling of gratitude stole over me. Very simple, it was gratitude at being able to touch the papers. To smell and explore and engage with them. Like books, old or new, they were precious. They held writings and music both.¹²³

Citatet är nästan en kärleksförklaring till böcker. Det är inte bara innehållet som är viktigt för karaktären som uttrycker det här, utan även böcker som fysiska föremål – deras doft, det de kan användas till och ge tillbaka till den som äger eller läser dem, känslan av att ta i en bok.

En liknande kärleksförklaring, fast betydligt mildare, finns också i en av de svenska böckerna.

Jag tyckte om doften av böcker. Den doften ingav en känsla; en förnimmelse av bildning och kunskap. [...] Det var under denna tid som jag beslöt mig för att utbilda mig till bibliotekarie.¹²⁴

I vissa fall verkar böckerna också fungera som ett sorts substitut för sociala relationer. En del av bibliotekariekaraktärerna framställs som rätt sorgliga karaktärer; ensamma människor utan socialt liv. I avsaknad av partner, vänner och andra sociala relationer, blir böckerna deras tillflykt.

If you look at a book lying open on its back, it forms an ark for holding. Books held me, and without their embrace, I would be held by no one.¹²⁵

She liked being in the stacks, surrounded by books. She could, if she let her mind open to it, hear the words murmuring from them. All those voices from people who lived in worlds both fantastic and ordinary.¹²⁶

Man skulle kunna tro att avsaknaden av vänner är ofrivillig och att bibliotekariekaraktärerna därför har valt att ta sin tillflykt till böcker. Men så behöver det inte nödvändigtvis vara. När man läser citatet *Plus she had always been inside with her nose in a book.*¹²⁷, framstår det som om karaktären aktivt har valt böcker framför relationer till andra människor. Hon behöver ingen annan, eftersom hon har böckerna.

Böcker kan för dessa skönlitterära bibliotekariekaraktärer uppenbarligen vara mer än en trevlig fritidssysselsättning eller källa till kunskap. Böcker berikar deras liv så till den grad att det verkar som om de hellre skulle vilja byta ut sitt eget liv, mot ett liv i böckerna och försvinna in i handlingen för alltid – en sorts eskapism från den egna verkligheten.

I was always a fanciful girl, but especially after I'd learned to read when I was four years old. Real life just couldn't compete with the stories in the books, though I never really gave life a chance, anyway.¹²⁸

¹²³ Carr 2003, s. 196.

¹²⁴ Hermansson 2001, s. 19.

¹²⁵ Carr 2003, s. 97.

¹²⁶ Roberts 2003, s. 34.

¹²⁷ Howard 2001, s. 95.

¹²⁸ Carr 2003, s. 51.

She couldn't live without books, without the stories, the information, the worlds that lived inside them. Even now, with the task ahead of her and the clock already ticking, she fell into the words on the pages in her hands and into the lives, the loves, the wars, the petty grievances of the gods.¹²⁹

She could, simply by slipping a book off the shelf, slide right into one of those worlds and become anyone who lived inside it.¹³⁰

I vissa fall går intresset för böcker så långt att bibliotekarien utvecklar ett sorts kontrollbehov av "individerna" i samlingen och lär sig var och ens exakta plats.

Over the last ten years or so, I had started to exhibit signs of an unusual illness. Suzanne called it the "Dewey decimal disease" because whenever we talked about anything, and I mean anything, I recited where in the library, using the Dewey decimal classification of knowledge, you could go for further reading or information.¹³¹

Det här näst intill överdrivna intresset för böcker är förstås inte enbart av godo. Uppenbarligen har den insikten slagit i alla fall en av karaktärerna.

That's what happened when you spent your life with your nose buried in a book. You might know a lot of interesting facts, but when it came to real-world experience; you were pretty much in the dark.¹³²

4.2.3 Diskurs om bibliotekarier som oansenliga

I den lästa skönlitteraturen framstår bibliotekarier som rätt färglösa karaktärer, både bildligt och bokstavligt sett. Det här är inga personer som försöker dra uppmärksamhet till sig, snarare tvärtom. Deras sätt att klä sig och bete sig anger att det är fråga om individer som helst håller sig i bakgrunden, personer som kanske till och med är rädda för att synas och ta plats. De beskrivs i de flesta fall som försynta och rätt anspråkslösa - grå små möss, helt enkelt.

She was ordinary Daisy Minor, a librarian who had lived her whole life in this little town.¹³³

He didn't know why he suddenly thought of a little bird: perhaps it was because of her fragile shoulder blades.¹³⁴

I'm ugly, uninteresting, drab [...] ¹³⁵

Fan, nu är hon här igen den beiga! Har hon inget annat för sej? Hon ser ut som en hemmadotter, nån som har en liten syssla i väntan på giftermålet med kamrern. Hon ser förbanne mig ut som om hon jobbade på Föreningsbanken!¹³⁶

¹²⁹ Roberts 2003, s. 26.

¹³⁰ Roberts 2003, s. 34.

¹³¹ Carr 2003, s. 88f.

¹³² Howard 2001, s. 117.

¹³³ Howard 2001, s. 261.

¹³⁴ Plain 1999, s. 63.

¹³⁵ Plain 1999, s. 77.

¹³⁶ Mazetti 1998, s. 20.

Jag kallar henne Råkan. Det är så passande att det är nästan elakt. Blek, hopkrupen runt sina mjukdelar, med skal utåt. Och långa känselspröt.¹³⁷

Fru Lundmark sitter alltid vid fönsterbordet och hon äter alltid filmjök med basmusli, samtidigt som hon läser någon katalog från Bibliotekstjänst. Om det skulle råka bli helt tyst i rummet hör man rosslandet från hennes luftrör, annars gör hon inget väsen av sig.¹³⁸

[...] för mig har hon väl inte varit annat än en mindre funktionell kontorsmöbel, en som vi lätt skulle kunna avvara vid nästa gallring.¹³⁹

En av studentkamraterna sa vid ett tillfälle att jag var ”den mest präktige och tråkige människa” han någonsin träffat.¹⁴⁰

En manlig bibliotekarie som var lång och smal och blek och såg lite kraftlös ut kom fram till henne och de nickade till varandra.¹⁴¹

Hon visste att hon såg oskyldig ut, mesig och vanlig [...] ¹⁴²

Han mindes det bleka ansiktet, blek trots de höga sköldkörtelvärderna, liten och tunn och tystlåten.¹⁴³

Hon såg trött ut, som en grå mus, och sur var hon också [...] ¹⁴⁴

Den här oansenligheten gäller både personlighet och utseende. När jag har tittat på vilka färger bibliotekarier förknippas med i skönlitteraturen är det i huvudsak jordnära och icke utstickande färger och nyanser det är fråga om: marinblått, brunt, grått, svart och vitt. Färger som förstärker bilden av bibliotekariekaraktärerna som oansenliga.

I wore a long gray skirt and a white, high collard blouse.¹⁴⁵

I wore a long, navy blue skirt and a white “librarian” blouse buttoned high up the neck.¹⁴⁶

Her salt-and-pepper hair [...] ¹⁴⁷

The color wasn’t golden brown, or red brown, or even a rich chocolate brown. It was just brown, as in mud.¹⁴⁸

It seemed as if she’d settled for brown a lot in her lifetime.¹⁴⁹

¹³⁷ Mazetti 1998, s. 88.

¹³⁸ Mazetti 1998, s. 91.

¹³⁹ Mazetti 1998, s. 93.

¹⁴⁰ Hermansson 2001, s. 20.

¹⁴¹ Wahlberg 2006, s. 153.

¹⁴² Wahlberg 2006, s. 162.

¹⁴³ Wahlberg 2006, s. 209.

¹⁴⁴ Wahlberg 2006, s. 266.

¹⁴⁵ Carr 2003, s. 57.

¹⁴⁶ Carr 2003, s. 319.

¹⁴⁷ Roberts 2003, s. 37.

¹⁴⁸ Howard 2001, s. 20.

¹⁴⁹ Howard 2001, s. 52.

Hans smala vita händer [...] ¹⁵⁰

Blek som ett gammalt färgfoto som suttit i skyltskåp i årtal. Ljust visset hår, blekt ansikte, vita ögonfransar och ögonbryn, blaskigt bleka kläder, alltid med nåt milt blått eller beige. En beige människa. ¹⁵¹

Olof har en pojkaktig, gråsprängd lugg som trillar ned i pannan på honom när han blir ivrig och långa, vita händer [...] ¹⁵²

Långbyxorna var svarta [...] ¹⁵³

Men det finns avvikelser i form av bjärta färger, i synnerhet i den svenska litteraturen. Men tyvärr är det inte så positivt som det kanske först kan verka, eftersom det genast står klart att färgvalen är till för att åskådliggöra att det handlar om smaken hos udda personer som inte alls passar in, vare sig i bibliotekariekretsar eller i sammanhang med vanliga, ”normala” människor.

Reddish tortoiseshell glasses with thick lenses leaped out of my colorless, thin face. ¹⁵⁴

På vägen dit drog jag åt min slips; jag hade valt den breda limegröna med oregelbundna röda ränder av märket Juwel dagen till ära. ¹⁵⁵

Jag rakade mig minutiöst till tonerna av Muddy Waters stämmingsfulla ”Standin’ and Cryin’”, vattenkammade mitt korta hår, satte på mig mina stiliga svarta läderbyxor, och till detta tog jag en röd nylonskjorta och en blåsvartspräcklig smal slips av märket Trevira. ¹⁵⁶

Även om de flesta av bibliotekariekaraktärerna i den lästa litteraturen beskrivs som oansenliga, så finns det undantag. Till exempel Dana Steele i *Key of Knowledge*.

She was a tall woman with an amazon’s build that would’ve suited a stone warrior. ¹⁵⁷

She’d done something to her hair, he realized, some girl thing that added mysterious light to that dense brown. It made her eyes seem darker, deeper. God, how many times had he felt himself drowning in those rich chocolate eyes? ¹⁵⁸

Fast det mest framträdande exemplet är Myra Findley i ”*How I Fell in Love with a Librarian and Lived to Tell About it*”.

Standing behind the circulation desk was a young woman with green eyes. At first I saw nothing but her eyes, and they struck me as possessing more beauty than Helen of Troy had from head to toe. Her eyes seemed to smile at everyone and to

¹⁵⁰ Lärn 1999, s. 135.

¹⁵¹ Mazetti 1998, s. 9.

¹⁵² Mazetti 1998, s. 33.

¹⁵³ Wahlberg 2006, s. 147.

¹⁵⁴ Carr 2003, s. 57.

¹⁵⁵ Hermansson 2001, s. 35.

¹⁵⁶ Hermansson 2001, s. 99.

¹⁵⁷ Roberts 2003, s. 5f.

¹⁵⁸ Roberts 2003, s. 15.

sparkle in the sunlight that was coming in through the windows of the library's east side.¹⁵⁹

Standing immediately before her, waiting for her to answer, I was able to take my first full gaze at her face. To frame her green eyes, she had dark hair and fair skin. She had a slender waist, fine features, and a long graceful neck. Her physique was that of a tall, slim woman, but she had feminine hips and looked somewhat athletic.¹⁶⁰

She stood in the doorway, and framed thus, she looked like the masterpiece of some famous Renaissance artist.¹⁶¹

4.2.4 Diskurs om bibliotekariers klädsel

Bortsett från att bibliotekarier framställs som oansenliga, framstår de i vissa avseenden också som rätt trista; inte minst när det gäller utseende och sätt att klä sig. Trist är visserligen ett värdeladdat ord och en fråga om tycke och smak, men jag tror att det är svårt att hitta neutrala ord för att beskriva bibliotekariers klädstil. För att använda ett annat färgat ord, skulle jag vilja påstå att flera av karaktärerna i skönlitteraturen klär sig som gamla tanter. Det är förstås väldigt olika hur äldre kvinnor klär sig, men den här undersökningen handlar till stor del om fördomar och jag tror att det här är en fördomsfull bild som de flesta förstår när den används. Andra ord som skulle kunna användas för att beskriva sättet bibliotekariekaraktärerna klär sig på är hemvävt och anständigt – klädstilen får dem många gånger att framstå som pryda. Ett tecken som visserligen inte står med i alla utsagor, men som ändå verkar vara gemensamt för de flesta är *boring* och är därmed nodalpunkt i den amerikanska delen av den här diskursen.

Lots of librarian blouses with high necks [...] ¹⁶²

The celibate librarian lady with her Victorian blouses. ¹⁶³

Dana knew her shoes would be low-heeled and sturdy and as no-nonsense as the hairstyle. ¹⁶⁴

Her clothes were modest – and boring. ¹⁶⁵

Last night, as she did every night, she had laid out the outfit she would wear the next day. She didn't have to look at the chair to envision the navy skirt, which hovered a couple of inches below her knee, both too long and too short to be either fashionable or flattering, or the white, short-sleeved blouse. She could hardly have picked an outfit less exciting if she had tried – but then, she didn't have to try; her closet was full of clothes like that. ¹⁶⁶

She had never before worn pants to work, but that was because of her own stodginess, not any rule by the town council. ¹⁶⁷

¹⁵⁹ Ellis 2003, s. 12.

¹⁶⁰ Ellis 2003, s. 19.

¹⁶¹ Ellis 2003, s. 63.

¹⁶² Carr 2003, s. 63.

¹⁶³ Carr 2003, s. 270.

¹⁶⁴ Roberts 2003, s. 37.

¹⁶⁵ Howard 2001, s. 14.

¹⁶⁶ Howard 2001, s. 14f.

¹⁶⁷ Howard 2001, s. 59.

She didn't have any stylish tops, of course, just her regular, boring white blouses, but she put one on and tucked the hem into the waistband of her slacks, then buckled the belt and slipped her feet into black loafers.¹⁶⁸

Hiding under those god-awful granny clothes you usually wear.¹⁶⁹

Bakom skrivbordet skymtade jag en mörkhårig man i en mörk kavaj. Han bar glasögon.¹⁷⁰

Därför tog jag på mig en av mina vitaste, alltför många av mina fars avlagda plagg hade dessvärre bleknat med åren, skjortor och valde en ljusblå sidenslips med sneda parallella rödmörkblå ränder av märket Thai Silk. Till detta fars gamla mörka Kapp-Ahl kavaj.¹⁷¹

[...] tog på sig duffeln och ett par röda yllesockor – hon hade själv stickat dem – klev i kängorna och snörde skobanden, krokade ner halsduken – en smal, nära nog två meter lång svart-grönrandig historia som hon också hade stickat själv – som hon virade två varv tätt runt halsen ovanpå det långa, rågblonda håret.¹⁷²

Följande citat ur Catherine Carrs bok indicerar att åtminstone hennes bibliotekariekaraktär är ointresserad av kläder. Alison Sheffield låter sin mamma handla kläder åt henne och har endast ett krav på det hon tar på sig – att plaggen ska dölja så mycket av hennes kropp som möjligt.

My mother dresses me. She arrives with bags and bags of clothing about twice a year. I can't complain. She's got my number, no doubt about it. Lots of librarian blouses with high necks, like I'm wearing today, but made of heavy silks and thick linens. Somehow she finds long skirts that cling to my hips and then flare out below the knee. She accepts that I want my body covered up and she never argues with me. I appreciate that.¹⁷³

Men det finns förstås undantag även här. Dana Steele i Nora Roberts *Key of Knowledge* klär sig inte enligt stereotypen. Det gör inte heller Kim i Tomas Löfstöms *Änglar och rebeller*.

[...] Mmm, what a wonderful jacket." She skimmed her finger along the sleeve of the butter-soft leather.¹⁷⁴

Hon står i dörren med ryggsäcken över axeln: afghanklänning, vadderad Kina-jacka, barfota i sandaler mitt i september.¹⁷⁵

Hon hade en svart sammetsjacka med pälskrage, antagligen ett second hand-fynd, från Myrorna eller någon av lumpbodarna på Söder, ganska kort kjol och tjocka stickade strumpor med orientaliska mönster som nådde högt över cowboystövlarnas skaft.¹⁷⁶

¹⁶⁸ Howard 2001, s. 59.

¹⁶⁹ Howard 2001, s. 109.

¹⁷⁰ Hermansson 2001, s. 26f.

¹⁷¹ Hermansson 2001, s. 75.

¹⁷² Wahlberg 2006, s. 21.

¹⁷³ Carr 2003, s. 63.

¹⁷⁴ Roberts 2003, s. 8.

¹⁷⁵ Löfström 1995, s. 7.

¹⁷⁶ Löfström 1995, s. 153.

[...] doldes av vidlyftiga persedlar, orientaliska och andra. Etniska kulturlån, långa kjolar, sjalar, ponchos. Eller tjocka islandströjor, pösiga byxor, jägarstövlar.¹⁷⁷

4.2.5 Diskurs om bibliotekariers hår och frisyrier

Något som förstärker bilden av bibliotekariekaraktärerna som gamla tanter eller hemvävda, är deras frisyrier. I flera fall beskrivs håren som tråkiga och livlösa. Brunt är den dominerande färgen, och det blir snabbt tydligt att det inte, i alla fall inte i någon större utsträckning, är fråga om några glänsande guldbruna hårmanar, snarare lerbruna hår som saknar såväl lyster som volym.

My long auburn hair was tucked into its usual french (sic!) twist, no different from any other day at work during the last fifteen years.¹⁷⁸

My brown hair was braided and wrapped into a bulbous bun stuck to the back of my head with long pins.¹⁷⁹

Her salt-and-pepper hair was pulled into in a no-nonsense bun that, oddly enough, flattered her.¹⁸⁰

Her hair was boring [...] ¹⁸¹

Her mousy, limp, straight-as-a-board brown hair hung in her face [...] ¹⁸²

Her hair was dull and shapeless, without style. It was healthy but limp, without any body at all.¹⁸³

[...] mitt raka, tunna hår.¹⁸⁴

Håret var uppsatt med ett sköldpaddsspänne på hjässan, det såg stort och tungt ut.¹⁸⁵

Även i den här diskursen finns det undantag. Precis som i fråga om bibliotekariers sätt att klä sig, är det Dana Steele och Kim Lundholm som står för undantagen.

She combed her fingers through her long swing of brown hair. Since Zoe, the currently unemployed hairdresser and Dana' new best friend, had styled it and added highlights, it fell into that casual bell shape with little or no help from Dana. It saved her time in the morning, which she appreciated, as morning wasn't the best time of the day. And the cut was flattering, which suited her vanity.¹⁸⁶

Kim med sina långa lockar [...] ¹⁸⁷

¹⁷⁷ Lofström 1995, s. 158.

¹⁷⁸ Carr 2003, s. 13.

¹⁷⁹ Carr 2003, s. 57.

¹⁸⁰ Roberts 2003, s. 37.

¹⁸¹ Howard 2001, s. 14.

¹⁸² Howard 2001, s. 15.

¹⁸³ Howard 2001, s. 20.

¹⁸⁴ Mazetti 1998, s. 64.

¹⁸⁵ Wahlberg 2006, s. 147.

¹⁸⁶ Roberts 2003, s. 5f.

¹⁸⁷ Lofström 1995, s. 9.

4.2.6 Diskurs om bibliotekarier, det motsatta könet och sex

I den lästa skönlitteraturen har flera av bibliotekarietkaraktärerna ett rätt speciellt förhållande till det motsatta könet och till sex. För flera av dem verkar det vara minst sagt främmande områden.

Daisy Minor i Linda Howard's *Open Season* är ett exempel på detta. Hon beskrivs som en lillgammal hemmadotter som fortfarande är oskuld, trots att hon är 34 år. Dessutom ser hon så tråkig ut att ingen man intresserar sig för henne.

Boring. The word hit home with unexpected force. If anyone had to pick one word to describe her, she had a sinking feeling she knew what that word would be.¹⁸⁸

She was a thirty-four-year-old, small-town, barely-been-kissed spinster librarian, and she might as well be eighty-four for all the action she saw.¹⁸⁹

She had never had a love affair – or even a tepid one. A brief fling in college, done mainly because everyone else was doing it and she hadn't wanted to be an oddball, didn't even qualify as a relationship.¹⁹⁰

Her hair was drab, her face was drab, she was drab.¹⁹¹

[...] she was the very stereotype of the community old maid who lived at home her entire life, was beloved by the neighborhood kids because she gave out the best candy at Halloween, and went to church three times a week.¹⁹²

Josephine Carrs karaktär i *The Dewey Decimal System of Love* påminner till viss del om Daisy Minor. Alison Sheffield har visserligen eget boende, men, vilket också framgår i *Diskurs om bibliotekariers klädsel* (4.5.4) det är hennes mamma som köper kläder åt henne. Alison är så oattraktiv att män inte lägger märke till henne och hon har inte haft en träff på flera år. Dessutom är hon i det närmaste rädd för män.

I have no interest in a man's physical appearance.¹⁹³

Did you notice how I slipped it in that I'd been celibate for fifteen years?¹⁹⁴

Men kind of scare me, if you really want to know. I can deal with boys, and old men, but the in-between guys make me nervous. The last date I went on was four years ago.¹⁹⁵

I certainly didn't look attractive, much less pretty, and I don't think I even looked interesting.¹⁹⁶

[...] I could hear the whispers about me. Never been married, a real bookworm, looks like a virgin, poor thing, bet she's mortified.¹⁹⁷

¹⁸⁸ Howard 2001, s. 14.

¹⁸⁹ Howard 2001, s. 14.

¹⁹⁰ Howard 2001, s. 14.

¹⁹¹ Howard 2001, s. 15.

¹⁹² Howard 2001, s. 214.

¹⁹³ Carr 2003, s. 11.

¹⁹⁴ Carr 2003, s. 22.

¹⁹⁵ Carr 2003, s. 22.

¹⁹⁶ Carr 2003, s. 57.

And although my petite size and good weight would appear to be an advantage, the truth was much more complicated. My pale skin looked like an albino frog's and my chest did this funny concave thing right above where the breasts began. Nice breasts, flat and wide and hugging to body, they've always reminded me of those round, freshly baked loaves of Italian bread. Unfortunately, they swell just below the concave thing previously mentioned.¹⁹⁸

"I don't need a man to open my door." "Actually, you don't need a man at all."¹⁹⁹

Till den här kategorin av bibliotekariekaraktärer kan även Myra Findley i Rheet Ellis *How I Fell in Love with a Librarian and Lived to Tell About it* knytas. Hon är visserligen en mycket vacker och trevlig kvinna, perfekt på alla sätt och vis, men hon har två personligheter och förvandlas, ofta i samband med att hon lämnar biblioteket, till en neurotisk person med tvångsbeteenden. Eftersom hon är medveten om sin mörka sida, vågar hon inte släppa någon man, eller någon annan relation heller, inpå livet.

[...] "Don't get too interested in me." [...] "Don't think I'm someone you would like to date. I'm not. You have no idea, but if you did, you wouldn't even consider it."²⁰⁰

Belva Plains karaktär Lily Webster i *Fortune's Hand* är förlovad och mitt uppe i sina bröllopsbestyr, men blir lämnad före bröllopet. Anledningen är att hennes fästman träffar en kvinna som överträffar Lily flera gånger om – hon är inte bara snyggare, utan även mera spännande och världsvan. Lily har i början av berättelsen inga problem, vare sig med det motsatta könet eller med sexualitet, men får det i och med att hon blir lämnad.

"He spoiled your life." Yes. Yes, a thousand times over, Lily thought. [...] I have none, she thought; my purpose lies discarded with the rug, the kitchenware, and the satin for the wedding dress that was to have been mine.²⁰¹

I de svenska böckerna är det i stort sett bara änkan Desirée Wallin i Katarina Mazettis *Grabben i graven bredvid* som har problem med det motsatta könet och sexualitet. Hon har visserligen varit gift, men sexlivet fungerade aldrig något vidare mellan henne och maken Örjan. Hon tror sig inte heller ha varit speciellt förälskad i honom.

Min förälskelse i honom var borta redan innan vi gifte oss. Den försvann som en solbränna – vem märker när sådant händer? Men till skillnad från solbrännan kom den aldrig tillbaka.²⁰²

Vårt liv i dubbelsängen var lite problematiskt och det brukade vi skylla på min sexuellt sett torftiga barndom. Örjan knogade på med förspel som aldrig var mindre än en halvtimme och jag var torr som femmans sandpapper, det gnisslade om oss.²⁰³

¹⁹⁷ Carr 2003, s. 185.

¹⁹⁸ Carr 2003, s. 265.

¹⁹⁹ Carr 2003, s. 296.

²⁰⁰ Ellis 2003, s. 44.

²⁰¹ Plain 1999, s. 93.

²⁰² Mazetti 1998, s. 30.

²⁰³ Mazetti 1998, s. 32.

Jag har aldrig varit någon sensuell människa, det lärde mig livet med Örjan. Det tog jag med jämnmood, eller om jag rentav var stolt över det, som om det gjorde mig till en förnuftsmänniska, höjd över mera djuriska beteenden. Kvällstidningarnas sexbilagor på söndagarna fick mig att fnysa av otålighet.²⁰⁴

Fast alla bibliotekariekaraktärerna har inte komplicerade relationer till det motsatta könet och sex. Nora Roberts karaktär Dana Steele i *Key of Knowledge* verkar ha ett rätt så normalt förhållande till män och sex, även om hon har ett rätt så färgstarkt sätt att uttrycka det på.

Big, handsome, and dangerous, Dana thought. She'd always liked men who were [...] ²⁰⁵

"Holy Jesus, we took one look at each other, and it was like bombs exploding. I thought, What the hell is this? This is my buddy Jordan. I'm not supposed to want to sink my teeth into my good buddy Jordan."²⁰⁶

We couldn't get enough of each other. I've never had that before or since, that ... desperation. It was incredible.²⁰⁷

Det samma gäller för Kim Lundholm i Tomas Löfstöms *Änglar och rebeller* och Alison Sheffields chef Gordon Albright i *The Dewey Decimal System of Love*. Han är visserligen bibliotekarie, men till skillnad från sin kvinnliga kollega har han inga som helst problem med det motsatta könet eller sex – snarare tvärtom. Dessutom ser han mycket bra ut.

He'd just finished adding too much sugar to his coffee and turned his strong, handsome face toward me.²⁰⁸

He was an attractive man [...] ²⁰⁹

"Why did you call my mother a bitch?" he asked. "Really, I'd like to know."
"She's the reason you're a serial womanizer."²¹⁰

Det är ont om manliga bibliotekarier i den skönlitteratur jag har läst. Förutom Gordon, finns endast två manliga bibliotekarier som är ordentligt beskrivna. Oliver C. Johansson i *Ich bin ein Bibliothekar!* och Hans-Jörgen i *Midsommarvals*. Hans-Jörgen är uttalat homosexuell. Oliver visar egentligen inget intresse vare sig för män eller för kvinnor. Han hävdar att han inte är homosexuell, men det motsägs av följande citat:

Jag har på senare tid förmått uppskatta den estetiska skönheten i svarta läderbyxor, som framför allt bärs av unga vältränade män.²¹¹

Det finns inget speciellt tecken som framträder i diskursen som skulle kunna fungera som nodalpunkt. Däremot tycker jag att sexuell omognad eller sexuellt hämmade är begrepp som

²⁰⁴ Mazetti 1998, s. 106.

²⁰⁵ Roberts 2003, s. 5.

²⁰⁶ Roberts 2003, s. 30.

²⁰⁷ Roberts 2003, s. 31.

²⁰⁸ Carr 2003, s. 13.

²⁰⁹ Carr 2003, s. 14.

²¹⁰ Carr 2003, s. 77.

²¹¹ Hermansson 2001, s. 94.

skulle kunna sammanfatta det som framträder hos de här karaktärerna. Eftersom detta begrepp inte förekommer i utsagorna, vill jag dock inte kalla det för nodalpunkt.

4.2.7 Diskurs om bibliotekariers slumrande personlighet

Diskurs om bibliotekariers slumrande personlighet står i skarp kontrast till *Diskurs om bibliotekarier, det motsatta könet och sex* (4.5.6). Även om flera av bibliotekariekaraktärerna har väldigt speciella förhållanden till det motsatta könet och sex, så förändras det i flera av böckerna allt eftersom handlingen fortskrider. I ett par fall rör det sig om fula ankungar som förvandlas till svanar. I vissa fall handlar det antingen om utseendet eller om relationen till det motsatta könet och sexualitet, i andra fall om både och. I samtliga fall rör det sig om kvinnliga bibliotekarier som förändras i och med att de träffar en ny man och blir förälskade.

Den Daisy Minor i *Open Season* som beskrevs i förra avsnittet är definitivt inte samma person som läsaren lämnar i slutet av boken. Hon bestämmer sig för att ta tag i sitt liv, flyttar hemifrån, lär sig använda smink, blir omstyld, börjar gå på nattklubb, förvandlas till en magnet som män inte kan motstå, träffar en snygg man som blir kär i henne, blir av med oskulden och upptäcker att hon under ytan är en sexgudinna.

Her dull, mousy brown hair was a distant memory. This hair was glossy, full of body. It swung when she moved her head, then settled back into place as if it knew exactly where to go.²¹²

She had always been content with the background, thinking it was all she deserved. No longer. From now on, regardless of what happened in her personal manhunt, she was going to make the most of herself for the sake of her own pride, if nothing else.²¹³

That stylish, pretty woman was really her. She wasn't gorgeous, she never would be, but the uncluttered hairstyle made her look ... oh, reserved, maybe, instead of just mousy. And Todd was right: that anklet gleaming on her right ankle was downright sexy.²¹⁴

Men were all over her. They wouldn't have paid nearly as much attention to her if she'd been dressed like the others, in jeans and a tube top. It was like Grace Kelly had walked in.²¹⁵

"I'll be late getting back to the library", said Daisy, and for the first time didn't care. She had a lover and a dog, could life get any better?²¹⁶

Lite på samma sätt är det med Alison Sheffield i *The Dewey Decimal System of Love*. Hon är inte heller samma person i slutet av boken. Hon förälskar sig i en av världens främsta dirigenter, som i sin tur faller för henne. Han visar sig visserligen vara en bov av stora mått, och i flera avseenden, och när det uppdragas, blir hon i stället tillsammans med sin chef. Mötet med dirigenten och utvecklingen i relationen till chefen, förvandlar Alison Sheffield till en attraktiv kvinna som börjar klä sig annorlunda och som plötsligt verkar lika intressant för män som honung för bin.

²¹² Howard 2001, s. 92f.

²¹³ Howard 2001, s. 94f.

²¹⁴ Howard 2001, s. 100.

²¹⁵ Howard 2001, s. 132.

²¹⁶ Howard 2001, s. 213.

You look incredible.²¹⁷

You look spectacular.²¹⁸

Aleksi dropped my hands and took a step backward. "Are you sure you're a librarian?" he teased. "You don't look like a librarian!"²¹⁹

When I looked in the mirror, my hair was poufy and shiny, my cheeks were like pink little flowers, and my swollen lips pouted.²²⁰

Myra Findley i *How I Fell in Love with a Librarian and Lived to Tell About it* förändras också. I hennes fall handlar det inte om att hon blir vackrare - hon är ju redan vacker från början - eller om att hon börjar klä sig snyggare. När hon träffar en ny man, och som hon i slutet av berättelsen gifter sig med, påbörjar hon i stället en utveckling där hon, med hans hjälp, ser till att bli fri från sin sjuka sida där hon ser slarvig ut och lider av tvångsbeteende. Till slut är det bara den vackra och perfekta Myra Findley som finns kvar.

She took short steps but moved fast, and as she walked, she kept running her fingers through her hair, which even from a distance I could tell was a complete mess. There was something so quirky about the way the woman moved that I could not take my eyes off her as she crossed the parking lot and walked through the automatic door.²²¹

Myra Findley, I realized, was not the most beautiful woman in the world. She wasn't even in contention for the position. [...] She seemed like someone who needed help.²²²

"Don't think I'm someone you would like to date. I'm not. You have no idea, but if you did, you wouldn't even consider it."²²³

Myra had been close to her emotional center for the entire morning, and I had been able to talk to her with ease, but at noon when I returned from the church office, it was apparent she had taken her medicine because she was in her top form. Abnormal amounts of beauty and grace radiated from her being, and I could barely speak in her presence.²²⁴

"I want you to know that you don't have to watch me anymore, Rob. I was already feeling better before I saw Dr. Hernandez, and after speaking with him, I feel sure that I'm going to be able to stabilize myself."²²⁵

Desirée Wallin i *Grabben i graven bredvid* genomgår en förvandling, som kanske inte är lika dramatisk som den i *Open Season eller The Dewey Decimal System of Love*, men som ändå är mycket tydlig. I hennes fall är det dock enbart i förhållandet till män och i sexlivet. Hon förändras inte i sitt utseende eller i sitt sätt att klä sig.

²¹⁷ Carr 2003, s. 270.

²¹⁸ Carr 2003, s. 294.

²¹⁹ Carr 2003, s. 301.

²²⁰ Carr 2003, s. 319.

²²¹ Ellis 2003, s. 24.

²²² Ellis 2003, s. 25.

²²³ Ellis 2003, s. 44.

²²⁴ Ellis 2003, s. 75.

²²⁵ Ellis 2003, s. 95.

Jag utgick ifrån att jag inte var så erotiskt lagd. Jag hade fel.²²⁶

Mina äggstockar slog volter och jag kunde inte få hem honom fort nog. Visst var det Desirée Wallin som tillbringade den där eftermiddagen på sin bostadsadress tillsammans med en mansperson. Jag menar, jag hade samma personnummer och körkort och födelsemärken som jag hade haft på morgonen. Ändå var jag inte samma människa. Kanske var det en personlighetsklyvning som slog till, sådant man läser om i söndagsbilagor.²²⁷

Lika lite som i *Diskurs om bibliotekarier, det motsatta könet och sex* (4.5.6), finns det i den här diskursen ett speciellt tecken som tydligt framträder som nodalpunkt. Men det är uppenbart att tecknet bibliotekarie i de två diskurserna inte stämmer överens och att det därmed råder kamp mellan dessa båda diskurser. Eftersom de båda diskurserna ger olika innehåll åt tecknet bibliotekarie, kan man säga att bibliotekarie är en flytande signifikant. I diskursanalys är det ett tecken som finns i olika diskurser och som det råder kamp emellan.²²⁸ Det finns alltså ett antagonistiskt förhållande mellan dessa båda diskurser som kämpar inom samma område. Är bibliotekarier att betrakta som oattraktiva och sexuellt hämmade individer som det motsatta könet inte intresserar sig för, eller ska de uppfattas som attraktiva personer med rejäl sexuell aptit och som har stor dragningskraft på det motsatta könet?

4.3 Kapitelsammanfattning

I det här kapitlet har jag redogjort för de olika beteckningar som i litteraturen finns för elementet bibliotekarie. Bland dessa finns beteckningar som anger vilken typ av tjänst en bibliotekarie har, som visar var i hierarkin hon eller han befinner sig eller som talar om vilka arbetsuppgifter den omnämnda bibliotekarien har. Det är inte alltid beteckningarna innehåller ordet bibliotekarie, men det är ändå tydligt att det är yrkesmänniskor som hör hemma på ett bibliotek det är frågan om.

Bland beteckningarna finns det ytterligare en kategori. Där säger beteckningarna inte så mycket om karaktärens tjänst, snarare hur han eller hon är som person, eller uppfattas av andra. Att detta är beteckningar för bibliotekarier är inte alltid självklart. Här kan det skönlitterära sammanhanget i vilket beteckningen finns med behövas för att personen ska kunna kopplas till bibliotekarier och biblioteksmiljö.

Jag har identifierat sju diskurser i den lästa skönlitteraturen: *Diskurs om bibliotekariers yrkesroll*, *Diskurs om bibliotekariers relation till böcker*, *Diskurs om bibliotekarier som oansenliga*, *Diskurs om bibliotekariers klädsel*, *Diskurs om bibliotekariers hår och frisyrrer*, *Diskurs om bibliotekarier, det motsatta könet och sex* och *Diskurs om bibliotekariers slumrande personlighet*.

Det är rätt tydligt att biblioteket och bibliotekaryrket främst används som en sorts kuliss för själva handlingen. Bibliotekarierna själva beskrivs till största delen som hjälpsamma mot biblioteksanvändarna, men det finns citat som tyder på en överlägsen attityd. Däremot framställs inte bibliotekaryrket som speciellt avancerat. Vissa av de skönlitterära karaktärerna ser bibliotekaryrket som ett kall.

²²⁶ Mazetti 1998, s. 57.

²²⁷ Mazetti 1998, s. 58.

²²⁸ Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 35.

Bibliotekarier, i synnerhet i den amerikanska skönlitteraturen, förknippas tydligt med böcker. Böcker är en viktig del av deras liv och i vissa fall är det just intresset för böcker som fått karaktärerna att välja bibliotekariesysslan. I vissa fall verkar böckerna fungera som substitut för sociala relationer.

När det gäller utseende och personlighet beskrivs bibliotekariekaraktärerna i stor utsträckning som oansenliga. Även om det finns undantag, så är det främst fråga om individer som gärna håller sig i bakgrunden, som klär sig i dämpade färger som brunt och beige, som använder täckande och inte särskilt moderriktiga kläder. Bibliotekariernas hår beskrivs i de flesta fall på liknande sätt. Håren är tunna och livlösa och ofta uppsatta i knut eller fläta.

I den lästa skönlitteraturen har flera av karaktärerna komplicerade relationer till det motsatta könet. Bibliotekarierna beskrivs som så tråkiga att de inte är sexuellt attraktiva och verkar vara rätt så osäkra i sin relation till det motsatta könet.

Det finns dock någonting som motsäger både bibliotekariers utseende, sätt att vara, klädstil, frisyra och attraktionsförmåga på det motsatta könet. Flera av böckerna, i synnerhet de amerikanska, innehåller en sorts "fula ankungenberättelser" där karaktärerna frigör sig från sin roll som oansenliga bibliotekarier och blommar ut, både till utseende och personlighet, vilket också leder till att deras attraktionsförmåga på det motsatta könet ökar ordentligt.

5 Diskussion

Det här kapitlet består av en diskussion kring analysen i kapitel 4. Utgångspunkten är frågeställningarna i det första kapitlet: *Vilka bibliotekariebilder framträder i den undersökta litteraturen? Vilka skillnader märks mellan bibliotekariebilderna i den svenska och den amerikanska skönlitteraturen? Hur stämmer dessa bilder in på de bibliotekariebilder som framkommit i tidigare forskning?* För att kunna svara på den sista frågan tar jag hjälp av det som står i tidigare forskning i uppsatsens andra kapitel.

Det jag uttalar mig om i den här diskussionen är de resultat jag kommer fram till i min analys, samt jämförelserna mellan mina resultat och slutsatser i tidigare forskning. Vad som gäller för samhället och världen i övrigt kan jag inte uttala mig om.

I *Beteckningar för bibliotekarier* (4.1) blir det tydligt att det finns många olika substitut för tecknet bibliotekarie. Bibliotekarie är med andra ord ett element som det råder en betydelsemässig kamp kring. Betydelsen kan förändras när bibliotekarie kopplas samman med olika tecken. Exempel på det är *children's librarian* och *it-bibliotekarie*. Bibliotekarie kan också bytas ut mot tecken som *a reference clerk* eller *katalogisatör*. De här variationerna och substituten fyller det annars ganska innehållslösa tecknet med betydelse, inte minst genom att skapa bilder. Dessa bilder kanske inte alltid är lika visuella, som de bilder som synliggörs i de citat som analysen till största delen består av, men det rör sig ändå om bilder – i vissa fall stereotypa sådana.

Beteckningar som *personal weasel* eller *yappy little dog* kan i sig själva fungera som rätt starka och värdeladdade bilder. De kan också förstärka redan befintliga bilder. En person som under gymnasietiden har fått intrycket av bibliotekarier som otillåtande och hyschande ordningspolis, får säkert sin bild förstärkt, eller tycker sig få den bekräftad, när tecknet bibliotekarie ersätts av *the gestapo commandant*. Ännu mera åskådligt kan det bli när beteckningen sätts in i ett sammanhang, så som i citatet här nedan:

Maybe the budget here has had its ups and downs, but this was always a friendly place, familial. Now it's just a drag run by the gestapo commandant and her personal weasel.²²⁹

I *Beteckningar för bibliotekarier* skiljer sig inte den svenska och den amerikanska bilden av bibliotekarier åt speciellt mycket. Största skillnaden är att det finns betydligt fler beteckningar i den amerikanska litteraturen.

Jag skulle vilja påstå att de amerikanska beteckningarna ger en bild av bibliotekarier som professionella yrkesmänniskor i ledande position. Här finns det specialbibliotekarier av olika slag och bibliotekarier som innehar chefspositioner. Jag vill dock poängtera att de flesta beteckningarna av det slaget kommer från en och samma bok, nämligen *The Dewey Decimal System of Love* av Josephine Carr. De andra amerikanska böckerna innehåller väldigt få beteckningar av den sorten.

I de amerikanska beteckningarna döljer det sig också en negativ bild där bibliotekarier framställs som illasinnade och polisiära. Men jag vill inte påstå att det är någonting som står i motsättning till bilden här ovan, eftersom den rör sig kring bibliotekarier och position i yrket,

²²⁹ Roberts 2003, s. 38.

medan den negativa bilden är beskrivningar av bibliotekariers karaktär och personlighet. Även här kommer de flesta beskrivningarna från en och samma bok: Nora Roberts *Key of Knowledge*. Det gör att det i det här fallet, precis som med det föregående, inte går att dra några generella slutsatser.

När det gäller den svenska skönlitteraturen är det i stort sett bara Christer Hermanssons *Ich bin ein Bibliothekar!* som innehåller beteckningar. Här finns, precis som i den amerikanska litteraturen, bilden av professionella bibliotekarier i ledande position, eller med specialinriktning. Men bilden av bibliotekarien som utförare av enklare sysslor som det knappt krävs utbildning för att utföra finns också och i lika hög grad.

I den svenska litteraturen finns det också ett par beteckningar som karaktäriserar bibliotekarier som personer. De är definitivt negativa, även om det inte ligger lika mycket kraft bakom dessa som de amerikanska. Dessutom är de för få för att de egentligen ska kunna tillmätas någon större betydelse.

Bibliotekariers utseende är något som det fokuseras mycket på i litteraturen. I den amerikanska litteraturen finns positiva termer som beautiful, fine features och attractive. Men det är tyvärr inte hela bilden. Bibliotekarien som beskrivs med dessa termer framställs i början av berättelsen som världens vackraste kvinna. Efter bara några sidor beskrivs hon dock som det motsatta. På liknande sätt är det med flera av de andra bibliotekariekaraktärerna. Det kan vara vackra, men i så fall är det skenet som bedrar. Eller så ser de anskrämliga ut i berättelsens början, för att under handlingens gång blomma ut och bli vackra. Varianten med den utseendemässigt tråkiga bibliotekarien som egentligen är en skönhet under sin biblioteksutstyrelse finns också.

I den amerikanska litteraturen är det egentligen bara två av bibliotekariekaraktärerna vars utseende genomgående beskrivs i positiva termer. Den ena är Nora Roberts karaktär i *Key of Knowledge*, vilket kanske är märkligt med tanke på att boken hör till en genre som i sig förknippas med stereotypa karaktärsteckningar. I den boken finns dock andra bibliotekarier som tillskrivs stereotypa drag. Jag tycker ändå att det här är intressant. I synnerhet i jämförelse med de resultat Margaret A. Elliott kom fram till i sin magisteruppsats om bibliotekariestereotyper i kärleksromaner. Hennes undersökning från 1996 visade att de negativa stereotyperna håller på att suddas ut inom den här genren och att bibliotekarierna i stället beskrivs som moderna, attraktiva och kompetenta individer med intressanta privatliv.

Den andra boken är Josephine Carrs *The Dewey Decimal System of Love* där en av bibliotekariekaraktärerna både ser bra ut och klär sig snyggt. Till skillnad från de flesta av karaktärerna i litteraturen rör det sig om en manlig bibliotekarie.

Jag uppfattar balansen som ganska jämn mellan den amerikanska och den svenska litteraturen beträffande hur bibliotekarier ser ut och klär sig; jämn på det sättet att bibliotekarierna beskrivs enligt rätt likartade stilar. Men samtidigt blir det en ojämnhet i och med att de amerikanska författarna beskriver sina karaktärer i betydligt större utsträckning än de svenska. I den amerikanska skönlitteraturen är beskrivningarna fler och mer utförliga och ger därför bättre och mer nyanserade bilder av karaktärerna. Anledningen är antagligen att de amerikanska bibliotekarierna spelar en viktigare roll i böckernas handling. Jag har endast hittat två svenska böcker utgivna mellan 1995 och 2007 där bibliotekarien är berättelsens bärande karaktär. Bland de amerikanska är det fyra som har en bibliotekarie som huvudperson.

Den svenska litteraturens bibliotekariebild är mer homogen än den i de amerikanska. Bibliotekarierna ser rätt trista ut i den svenska litteraturen. De är osminkade, bleka, mesiga och på det hela taget rätt oansenliga. Här sker inga utseendemässiga förvandlingar. Trist utseende i början, trist utseende i slutet. Bilden stämmer överens med den allmänna bilden av bibliotekarien. En enda av bibliotekariekaraktärerna framställs som attraktiv och det är Tomas Lofströms karaktär i *Änglar och Rebeller*.

Höghalsade blusar, långa kjolar och fotriktiga skor. Det finns undantag, men så ser bilden av bibliotekariers sätt att klä sig till största delen ut i den amerikanska litteratur som använts i den här undersökningen. Färgerna är inte mer upplyftande. Det är mycket brunt. Rödaktig är den färggladaste beskrivningen som förekommer. Även karaktärernas frisyrier är i de flesta fallen beskrivna som trista. Det är knutar och oformliga hår utan liv.

Ekvivalenskedjan över kläder i den svenska litteraturen verkar rätt spännande, i alla fall halvvägs. Tyvärr kommer de beskrivningarna från en och samma bok, *Änglar och rebeller*, samma bok där bibliotekariens utseende beskrevs i positiva termer. Bilderna av bibliotekariekaraktärerna är för övrigt rätt hemvävda och inte speciellt upplyftande. Den stora skillnaden här är att de svenska författarna inte alls fokuserar på karaktärernas kläder i samma utsträckning som de amerikanska. Färgmässigt är det dock rätt likt. Färgerna sticker inte ut speciellt mycket och favoritfärgen framför andra verkar vara beige, som ju måste kunna sägas vara en variant av brunt. Här finns visserligen färgglada inslag, men dessa är överdrivna och verkar endast vara till för att understryka karaktärens udda och usla smak. Frisyrier är inte heller någonting som är framträdande hos karaktärerna i den svenska litteraturen. Men med undantag för karaktären i *Änglar och rebeller*, så är de få hår som finns med framställda som trista och överensstämmer med de som beskrivs i den amerikanska litteraturen.

Det här tycker jag stämmer bra överens med den bibliotekariebild som framträder i den tidigare forskning som gjorts. Tyvärr. Bilden är negativ, precis som Hans Prins och Wilco de Gier utgår från i sin undersökning från 1995. Det är ingenting som är specifikt för USA eller Sverige, utan gäller i många länder. Troligtvis är sättet som bibliotekarierna skildras på när det gäller attribut som kläder och accessoarer ett uttrycker för det. Gary Mason Church menade i sin undersökning från 2002 att bibliotekarier i äldre litteratur framställs som oansenliga kvinnor. Tråkigt nog verkar det inte bara gälla för äldre litteratur.

Bilden av vad bibliotekarier ägnar sig åt på arbetet blir inte speciellt tydlig i den undersökta litteraturen. Det är ingenting som författarna fokuserar på i någon större utsträckning. Biblioteket verkar mest fungera som en kuliss i handlingen. Men det är uppenbart att bibliotekarierna inte tillskrivs några direkt avancerade uppgifter, varken i den amerikanska eller i den svenska litteraturen. Det bekräftar den bild som Hans Prins och Wilco de Gier kom fram till i sin undersökning och där bibliotekarierna själva poängterar att de mer avancerade sysslorna är osynliga för användarna och att dessa i stället förväxlar bibliotekariernas sysslor med det jobb assistenterna utför.

Som jag skriver i diskursen om bibliotekariers relation till böcker, är böcker tydligen något som anses vara mycket betydelsefullt för bibliotekarier. I synnerhet i den amerikanska litteraturen verkar bibliotekarierna prioritera böcker, och då i synnerhet läsning av böcker, före det mesta. Böckerna är i vissa fall deras vänner och berättelserna i dessa fungerar som ett substitut för deras egna rätt tråkiga liv. Det ger en bild av att bibliotekarieyrket och de personer som väljer detta yrke är så tråkigt/tråkiga att de måste fly bort från verkligheten för att skapa en meningsfull tillvaro. Det här är som sagt tydligast i den amerikanska litteraturen,

även om tendensen även finns i den svenska. Av detta vill jag dock inte dra någon generell slutsats. Kanske skulle förhållandet se annorlunda ut om jag hade valt tio andra böcker att basera min undersökning på.

I några av de lästa böckerna framställs karaktärerna så som att de är kallade till bibliotekarieyrket. Det är bara biblioteksjobb som gäller för dem. Det här är ingen genomgående bild av bibliotekarierna i den litteratur jag har hittat, men den finns i både den svenska och den amerikanska litteraturen och i tillräckligt stor utsträckning för att sticka ut. Jag har inte lyckats hitta några belägg för att det här är någonting som stämmer överens med den allmänna bilden av bibliotekarien enligt tidigare forskning. Däremot motsäger det Hans Prins och Wilco de Giers resultat, eftersom de har kommit fram till att de som söker sig till bibliotekarieutbildningarna många gånger är individer som har misslyckats med att komma in på andra utbildningar och som ser bibliotekarieutbildningen som en sista möjlighet att skaffa sig en akademisk examen.

En allmän bild av bibliotekarier som framkommer i den tidigare forskning som gjorts är bibliotekarien som ogift. Det stämmer överens med bilden i den litteratur som ligger till grund för den här undersökningen. I fyra av de amerikanska böckerna är de bärande bibliotekariekaraktärerna, som samtliga är kvinnor, singlar i början av berättelsen, och har minst sagt problem i relationen till män. Bibliotekarien i den femte boken är förlovad i bokens början, men blir lämnad före bröllopet. Hon är dock gift igen i bokens slut. Det här är en bild som skulle kunna ha sitt ursprung i yrkets historia, med tanke på att folkbibliotekariesysslan i USA i slutet av 1800-talet var en möjlighet för ogifta kvinnor ur främst medel- och överklass att försörja sig. Bilden av den ogifta kvinnliga bibliotekarien importerades till Sverige samtidigt med idén om public libraries.²³⁰

Även i den svenska litteraturen är fyra av de bärande karaktärerna ensamma i början av berättelsen. Den femte blir ensam efter bara några få sidor i boken, i och med att hennes man begår självmord.

Av det som framgår här ovan, verkar inte bibliotekariebilden i skönlitteratur ha utvecklats speciellt mycket i böcker skrivna de senaste tolv åren, jämfört med bilden i tidigare skönlitteratur. Bibliotekarien är fortfarande företrädesvis en vit ensamstående kvinna som klär sig tråkigt och som inte har något större socialt liv. Hon slukar böcker i hopp om att kunna läsa sig till en roligare tillvaro. Utgångspunkten är negativ och mycket schablonmässig. Det som jag tänker på som Gudrun Sjödénbibliotekarien verkar vara en hårt rotad bild, fast i en något mindre färgglad tappning.

Innan jag började läsa skönlitteraturen funderade jag över vad jag trodde att jag skulle hitta i materialet. Jag var kluven. Ena stunden var jag säker på att den stereotypa bilden av bibliotekarien som en glasögonprydd kvinna med knut i nacken och lång kjol i någon murrig nyans fortfarande dominerar. Andra gånger var jag precis lika övertygad om att bibliotekarier i senare års litteratur framställs på ett mer nyanserat sätt och att de inte nödvändigtvis beskrivs utifrån den schablonmässiga bilden så snart de har en roll att spela i en fiktiv berättelse. Något som jag definitivt var övertygad om var att utvecklingen av informationsteknologi på biblioteken skulle synas i litteraturen och i alla fall i någon utsträckning spegla bibliotekarier som kompetenta informationsspecialister. Men till och med Rhett Ellis karaktär Myra Findley

²³⁰ Torstensson 1996, s. 23ff.

i *How I Fell in Love with a Librarian and Lived to Tell About it* letar i kortkatalogen i stället för att använda datorn, trots att boken gavs ut så sent som 2003.

Egentligen är det kanske inte så konstigt att stereotypen är så fast rotad som den verkar vara. Jag har själv aldrig jobbat på bibliotek och känner bara några få bibliotekarier. Men under de månader som jag har jobbat med den här undersökningen har jag vid mina besök på bibliotek betraktat bibliotekarier och funderat på vilka signaler de sänder ut, hur de klär sig och hur de betar sig. Och tyvärr, mina egna iakttagelser stämmer till viss del överens med den skönlitterära bilden. I alla fall den bild som en betraktare kan få utan att känna personen ifråga. Jag har stött på rätt så trendigt klädda bibliotekarier, men de har varit få. Många av dem jag har mött har klätt sig enligt stereotypen. Jag har inte heller fått någon större tilltro till bibliotekariers kompetens vid dessa tillfällen. Jag har också märkt att jag, innan jag kommer på mig själv och tänker efter, betraktar alla som jobbar på biblioteket som bibliotekarier, trots att där både finns bibliotekarier och assistenter.

Det här är mina iakttagelser. Jag känner mig inte speciellt trevlig när jag ger uttryck för dem. Men det är min bild och den är färgad av de diskurser om bibliotekarier som jag har tagit del av – det vill säga verkligheten så som jag uppfattar den. Precis som Mats Börjesson och Eva Palmblad skriver, så finns det ingen upphöjd plåtå från vilken världen kan ses på ett neutralt sätt, vilket är tydligt i den skönlitteratur som ligger till grund för den här undersökningen. Det är viktigt att skilja på den verklighet som synliggörs genom diskurserna och den ”verkliga verkligheten”. Inom diskursanalysen finns medvetenheten om att olika bilder av verkligheten framträder beroende på vilken position som intas.²³¹ I det här fallet är positionen de skönlitterära texter som jag grundar min undersökning på. Det diskurserna gör är att tillhandahålla ett sorts filter som hjälper undersökaren att urskilja vad som är sant, relevant, rimligt och möjligt.²³²

Ett av de begrepp som används inom diskursanalysen är kontingens. Det handlar om att språkets struktur hela tiden förändras, precis som samhälle och identitet. Om jag ser till de bibliotekariebilder som framträder i den undersökta skönlitteraturen, så verkar inte de ha förändrats i samma takt som utvecklingen på folkbiblioteken och i samhället runt omkring. Kanske beror bilden som lever kvar i skönlitteraturen på att bibliotekarierna i verkligheten inte har förändrats i lika hög grad som folkbiblioteken och samhället. Hög medelålder hos yrkesverksamma bibliotekarier skulle kunna vara en anledning. Identitet och grupp skulle också kunna vara en förklaring. Jag tror att det för de allra flesta är viktigt att kunna identifiera sig med något och att passa in i gruppen. Diskurser talar om för bibliotekarier hur de bör handla och bete sig utifrån sin identitet för att identifieras som ”riktiga” bibliotekarier och för att kunna räkna sig till gruppen bibliotekarier, det vill säga den kollektiva bibliotekarieidentiteten. I så fall är det inte konstigt om den stereotypa bilden är djupt rotad. Identitet är inte någonting som man byter hur enkelt som helst. Det ger ytterligare styrka åt det R.A.C Bruijns och Pauline Wilson skriver om i sin forskning, det vill säga att de som redan passar in i, och identifierar sig med bibliotekariebilden, är de som söker sig till biblioteksutbildningarna och därefter börjar jobba på bibliotek. På det sättet blir det en ond cirkel där stereotypen till slut besannas och riskerar att bli en självuppfyllande profetia.

²³¹ Börjesson & Palmblad 2007, s. 9.

²³² Börjesson & Palmblad 2007, s. 10.

6 Sammanfattning

Om statusen ska kunna höjas, och nya grupper lockas till bibliotekarieyrket, så tror jag att bilden av bibliotekarien måste förändras och bli mer positiv. Jag anser att det är viktigt att belysa problemet med den stereotypa bibliotekariebilden, eftersom det är först när man blir medveten om att ett problem föreligger, som man kan göra någonting åt det. Syftet med den här litteratursociologiska undersökningen är sålunda att undersöka vilka bibliotekariebilder som framträder i svensk och amerikansk skönlitteratur och vilka skillnader som finns mellan dessa. Uppsatsen innehåller tre frågeställningar: Vilka bibliotekariebilder framträder i den undersökta litteraturen? Vilka skillnader märks mellan bibliotekariebilderna i den svenska och den amerikanska skönlitteraturen? Hur stämmer dessa bilder in på de bibliotekariebilder som framkommit i tidigare forskning?

Undersökningen grundar sig på fem svenska och fem amerikanska böcker utgivna mellan 1995 och 2007. De svenska är skrivna av svenska författare och skildrar svenska folkbibliotekarier. De amerikanska är skrivna av amerikanska författare och skildrar amerikanska folkbibliotekarier. Handlingen i böckerna är relativt nutida. Genom att relatera mina resultat till den tidigare forskning om bibliotekariebilder som presenteras i uppsatsen, svarar jag på den tredje frågan om hur den skönlitterära bilden stämmer överens med de bilder som framkommit i tidigare forskning.

Som teori och metod används diskursanalys. Enligt företrädare för diskursanalysen är sanning något som skapas diskursivt, till exempel när vi skriver. Vi skapar verkligheten med hjälp av språket genom att sätta namn på bland annat saker och händelser. Ingen mening är dock slutgiltigt bestämd, eftersom språket är en ständigt pågående process där det hela tiden pågår en kamp om definitioner. Diskursanalys är lämplig att använda när man vill undersöka synen på, eller föreställningar om, något.

Utifrån uppsatsens frågeställningar och den begreppsapparat som jag redogör för i teori- och metodkapitlet, arbetar jag fram ett analysverktyg som består av fyra delar: beteckningar, beskrivningar, attribut och kontext. Dessa mynnar tillsammans ut i sju diskurser: *Diskurs om bibliotekariers yrkesroll*, *Diskurs om bibliotekariers relation till böcker*, *Diskurs om bibliotekarier som oansenliga*, *Diskurs om bibliotekariers klädsel*, *Diskurs om bibliotekariers hår och frisyrrer*, *Diskurs om bibliotekarier, det motsatta könet och sex*, *Diskurs om bibliotekariers slumrande personlighet*.

Bibliotekariebilden som framträder i materialet innehåller både positiva och negativa inslag. Det är dock uppenbart att bilden i den undersökta litteraturen främst är negativ och att den inte har utvecklats nämnvärt jämfört med hur den såg ut tidigare. Även om skillnader finns mellan bilden i den svenska och den amerikanska litteraturen, så är det till största delen samma stereotyp som används.

I litteraturen ligger fokus på bibliotekariernas utseende. Bibliotekarierna, som främst är vita ogifta kvinnor, beskrivs huvudsakligen som tråkigt klädda och förknippas med färger som inte sticker ut; gärna brunt och beige. Andra attribut som tillskrivs bibliotekarierna är livlösa hår och höghalsade blusar. Här är det rätt lika mellan den svenska och den amerikanska litteraturen. Största skillnaden är att bibliotekariebeskrivningarna är mera omfattande i den amerikanska.

Något som enbart förekommer i den amerikanska litteraturen är utvecklingen av bibliotekarien från ful ankunge till svan. Flera av karaktärerna beskrivs i början av berättelserna som oansenliga kvinnor som i princip saknar erfarenhet av sexuella relationer. Allt eftersom handlingen fortskrider utvecklas de till attraktiva kvinnor som är sexuellt aktiva och har en man vid sin sida. I den svenska litteraturen förändras en karaktär i fråga om sexualitet. Utseendemässigt förändras hon dock inte.

Bibliotekarierna i litteraturen utmålas som bokälskande individer som i vissa fall väljer litteratur framför sociala relationer och böckernas berättelser i stället för verkligheten. Det är särskilt tydligt i den amerikanska litteraturen. Det här är också något som stämmer överens med den bibliotekariebild som visar sig i tidigare forskning. Vissa av bibliotekariekaraktärerna ser yrket som ett kall.

Vad bibliotekarierna ägnar sig åt på jobbet är ingenting som beskrivs i någon större utsträckning. Biblioteken fungerar mest som kuliss för handlingen. I den mån bibliotekariernas uppgifter beskrivs, framställs de inte som särskilt avancerade, vilket stämmer överens med den tidigare bibliotekariestereotypen.

Materialet som ligger till grund för den här undersökningen är för litet för att det ska gå att dra några generella slutsatser. Jag gör inte heller anspråk på att uttala mig om någonting om de förhållanden som gäller samhället och världen i övrigt. Böckerna som undersökningen baseras på bidrar dock till att sprida den stereotypa bibliotekariebild. Risken med stereotypen är att den kan bidra till att individer som anser sig passa in i stereotypen söker sig till bibliotekarieryrket av fel anledning, och att stereotypen till slut besannas.

7 Källförteckning

7.1 Primärkällor

Carr, Josephine (2003). *The Dewey Decimal System of Love*. New York: NAL Signet.

Ellis, Rhett (2003). *How I Fell in Love with a Librarian and Lived to Tell About it*. Semmes, Alabama: Sparkling Bay Books.

Hermansson, Christer (2005). *Ich bin ein Bibliothekar!* Malmö: Pequod Press.

Howard, Linda (2001). *Open Season*. New York: Pocket Books Fiction.

Lärn, Viveca (1999). *Midsommarvals*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Löfström, Tomas (1995). *Änglar och rebeller*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Mazetti, Katarina (1998). *Grabben i graven bredvid*. Stockholm: Afbeta Bokförlag AB.

Plain, Belva (1999). *Fortune's Hand*. New York: Dell Publishing.

Roberts, Nora (2003). *Key of Knowledge*. New York: Jove Books.

Wahlberg, Karin (2006). *Hon som tittade in*. Stockholm: Månocket.

7.2 Sekundärkällor

Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (1994). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2000). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Bruijns, R.A.C. (1992). *Status and Image of the Librarian: report of a sample survey carried out in twelve countries*. Haag: Dutch Center for Public Libraries and Literature (NBLC).

Burns, Grant (1998). *Librarians in Fiction – A Critical Bibliography*. Jefferson: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2007). Introduktion. Ingår i Börjesson, Mats och Palmblad, Eva (red.) *Diskursanalys i praktiken*. Stockholm: Liber AB.

Church, Gary Mason (2002). In the Eye of the Beholder: How Librarians Have Been Viewed Over Time. Introduction. Ingår i Arant, Wendi & Candace R. Benefiel (red.) *The Image and Role of the Librarian*. The Reference Librarian, nr 78. Binghamton: The Haworth Press, Inc.

Dilevko, Juris & Gottlieb, Lisa (2004). *The Portrayal of Librarians in Obituaries at the End of the Twentieth Century*. Library Quarterly, vol. 74, nr. 2, s. 152–180.

- Elliott, Margaret A. (1996). *The Librarian's Stereotyped Image in Romance Novels, 1980 – 1995: Has the Image Changed?* Kent: Kent State University School of Library and Information Science. Magisteruppsats [2007-05-24] http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2/content_storage_01/0000000b/80/23/c3/7a.pdf
- Grimes, J. Deborah (1994). Marian the Librarian – The Truth Behind the Image. Ingår i Scherdin, Mary Jane (red.) *Discovering Librarians: Profiles of a Profession*. Chicago: Association of College and Research Libraries.
- Håkansson, Magdalena (2003). *Vem är egentligen bibliotekarien? En dammig bokmal eller en informationsexpert? En explorativ undersökning om olika grupper bild av bibliotekarien*. Borås: Magisteruppsats.
- Järv, Harry (1991). *Bibliotekarieyrket. Tradition och förändring*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Kitchen, Barbara (2000). *Librarians's Image in Children's Fiction*. Kent: Kent State University School of Library and Information Science. Magisteruppsats [2007-05-31] http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2/content_storage_01/0000000b/80/25/0a/b3.pdf
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985). *Hegemony & Socialist strategy. Towards a radical democratic politics*. London: Verso.
- Lagerqvist & Christina Larsson (2007). *Du ser inte ut som en bibliotekarie! Kläder och identitet i bibliotekarieyrket*. Borås: Magisteruppsats.
- Lindgren, Louise & Nilsson, Therese (2005). *Bibliotekarierna och bilderna av dem. En jämförande studie*. Borås: Magisteruppsats.
- Lodin, Barbro (2005). "Är du kvar på ditt gamla dammiga bibliotek? Bilden av bibliotekarien i svensk skönlitteratur 1982-2002." Borås: Magisteruppsats.
- Myers, Marcia J. (1998). *Images of Librarians in Science Fiction and Fantasy: Including an Annotated List*. Richmond: Eastern Kentucky University. [2007-05-16] http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2/content_storage_01/0000000b/80/25/c6/e8.pdf
- Nationalencyklopedin. *Stereotyp*. [2007-05-05] http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=315197.
- Prins, Hans & de Gier, Wilco (1995). *The Image of the Library and Information Profession – How We See Ourselves: An Investigation*. A report of an empirical study undertaken of behalf of IFLA's Round Table for the Management of Library Associations. IFLA Publications 71. München: K. G. Saur.
- Rydbeck, Kerstin (2004). *Från arg tant med knut till farlig sexbomb - om bibliotekariestereotyper i ord och bild*. Paper framlagt vid NIKK:s nordiska kvinnorörelsekonferens i Reykjavik, 10-12 juni 2004, inom sessionen "Medier och kvinnorörelser". [2007-04-28] http://www.nikk.uio.no/arrangemeter/konferens/island04/papers_pdf/rydb_hele.pdf

- Sahlin, Ingrid (1999). Diskursanalys som sociologisk metod. Ingår i Sjöberg, Katarina (red). *Mer än kalla fakta – kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Silvermyr, Carin (2003). *Bilder av bibliotekarier i dagspressen*. Borås: Magisteruppsats.
- Svedjedal, Johan (1997). Det litteratursociologiska perspektivet. Om en forskningstradition och dess grundantaganden. Ingår i Furuland, Lars & Svedjedal, Johan (red.) *Litteratursociologi. Texter om litteratur och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Thorn Wollnert, Camilla (2003). *Att arbeta med kultur och fritid: en studie av professioner i förändring*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet. [2007-10-13] http://uno.svekom.se:8080/brsbibl/kata_documents/doc34665_1.pdf
- Torstensson, Magnus (1996). *Att analysera genombrottet för de moderna folkbiblioteksidéerna. Exemplet Sverige och några jämförelser med USA*. Göteborgs universitet: Avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap, Institutionen för tvärvetenskapliga studier av människans villkor.
- Vesper, Virginia (1994). *The Image of the Librarian in Murder Mysteries in the Twentieth Century*. Murfreesboro: Middle Tennessee State University. [2007-05-16] http://eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2/content_storage_01/0000000b/80/27/2a/84.pdf
- Wilson, Pauline (1982). *Stereotypes and Status. Librarians in the United States*. Westport: Greenwood Press.
- Widenberg, Anette (2000). *Snipig tant eller lärdomsgigant? En genusteoretisk studie av kvinnliga och manliga bibliotekarier i skönlitteraturens värld*. Uppsala: Kandidatuppsats.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Yontz, Elaine (2000). Librarian's in Children's Literature, 1909-2000. Ingår i Arant, Wendi & Candace R. Benefiel (red.) *The Image and Role of the Librarian*. The Reference Librarian, nr 78. Binghamton: The Haworth Press, Inc.